

# INNSPILL TIL STRAFFEREAKSJONSUTVALGET

## Innholdsfortegnelse

|                                      |   |
|--------------------------------------|---|
| Om Jussbuss.....                     | 1 |
| Psykisk helse i fengsel.....         | 2 |
| Tilgang på helsehjelp i fengsel..... | 2 |
| Lavsikkerhet som utgangspunkt.....   | 3 |
| Isolasjon.....                       | 4 |
| Forvaring.....                       | 6 |
| Vedlegg.....                         | 7 |

## Om Jussbuss

Jussbuss er et studentdrevet rettshjelptiltak med over 50 års erfaring med rettshjelpsarbeid og oppsøkende virksomhet. Fengselsgruppa ved Jussbuss er daglig i kontakt med innsatte i norske fengsler over hele landet, og behandlet totalt 1162 saker om straffegjennomføring i 2023. På bakgrunn av våre erfaringer med innsattes soningsforhold og levekår ønsker vi å komme med innspill til Straffereaksjonsutvalgets arbeid med evaluering av ordningen med forvaring og utredning av hvordan personer med alvorlige psykiske lidelser eller utviklingshemming best kan ivaretas under varetekt, gjennomføring av straff eller særreaksjon, og ved tilbakeføring til samfunnet.

Vi ønsker også å invitere utvalget til debatt den **7. mai 2024 kl. 18:00 – 20:00 på Deichmann Grünerløkka**. Temaet er forvaring og hvordan det norske forvaringsinstituttet fungerer i praksis. Vi vil starte debatten med at mennesker dømt til forvaring forteller om sin soningsopplevelse. Deretter skal et panel diskutere og belyse ulike aspekter ved hvordan forvaringsinstituttet fungerer i dag. Vi håper vi sees der!

# Psykisk helse i fengsel

## Tilgang på helsehjelp i fengsel

Hele 92 prosent av innsatte i norske fengsler viser tegn til psykiske lidelser<sup>1</sup> og selvmord er den ledende årsaken til dødsfall i fengsel.<sup>2</sup> Norge har nesten fire ganger så mange selvmord per 100.000 innsatte som gjennomsnittet i Europa<sup>3</sup>. De siste 15 årene (2008-2023) har minst 71 mennesker tatt livet sitt bak fengselets murer.<sup>4</sup> Dette viser at det kreves en kraftig satsing på det psykiske helsetilbudet i fengslene. Fengselsstraffen skal være frihetsberøvelsen, ikke dårligere psykisk helse.

En undersøkelse fra 2021 viser at innsatte i norske fengsler har mer omfattende psykiske lidelser nå enn tidligere.<sup>5</sup> Bevilgningene til fengselshelsetjenesten må økes for å styrke det psykiske helsetilbudet i fengslene. Loven sier at alle skal ha rett til nødvendig helsehjelp fra spesialisthelsetjenesten. Jussbuss erfarer at mange innsatte har begrenset tilgang på spesialisthelsetjenester, særlig psykisk helsehjelp. Helsetilbudet innen psykisk helse må tilpasses fengslene som arena. Behovet for slik hjelp er større i fengsler, enn i befolkningen ellers.<sup>6</sup>

For eksempel fikk en innsatt diagnostisert med posttraumatisk stresslidelse og bipolar lidelse regelmessige timer med psykolog utenfor fengsel, men etter fengsling var han ikke i kontakt med helsepersonell. En annen innsatt ble isolert i tre uker fordi han forsøkte å begå selvmord. Han fikk verken snakke med psykolog mens han satt isolert, eller i tiden etter isolasjonen. I 2021 erkjente staten brudd på menneskerettighetene overfor en psykotisk innsatt som fikk utilstrekkelig helsehjelp og satt isolert i store deler av soningsoppholdet fra 2011-2017.<sup>7</sup> Videre opplever vi kommunikasjonen mellom helsetjenesten og fengselet som for dårlig. For eksempel ble en innsatt flyttet til et annet fengsel i en annen kommune, kort tid før en svært viktig operasjon. Det hadde neppe skjedd dersom fengselet og helsetjenesten kommuniserte med hverandre.

---

<sup>1</sup> Cramer, V. (2014) *Forekomst av psykiske lidelser hos domfelte i norske fengsler*

<sup>2</sup> PriSud (2021) *Suicide in prison and after release: a 17-year national cohort study*

<sup>3</sup> PriSud (2021) *Suicide in prison and after release: a 17-year national cohort study*

<sup>4</sup> <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/pQnKg1/to-nye-selv-mord-i-norske-fengsler-tragisk>

<sup>5</sup> <https://kommunikasjon.ntb.no/data/attachments/00056/e104c2a5-2ccf-40ab-adcc-65e56b331acb.pdf>

<sup>6</sup> [Helse- og omsorgstjenester til innsatte i fengsel – Veileder.pdf \(helsedirektoratet.no\)](#) s. 10

<sup>7</sup> <https://rett24.no/articles/staten-inngar-forlik-og-erkjenner-emk-brudd-overfor-psykotisk-innsatt>

Rehabilitering er fundamentet i norsk kriminalomsorg. Norske innsatte skal tilbake ut i samfunnet etter endt soning. Derfor er det viktig å forberede den enkelte innsatte på et livet utenfor murene, både av hensyn til den enkelte og til samfunnet. Hvis fengselshelsetjenesten ikke forbedres, risikerer vi at innsatte blir sykere av å sone, eller i ytterste konsekvens ender livet sitt under soning.

**Tiltak Jussbuss mener må på plass:**

- **Pliktig og obligatorisk helseundersøkelse av den innsatte umiddelbart etter innsettelse for å kartlegge eventuelle helseproblemer og selvmordsfare.**
- **Helsehjelpen må tilpasses fengselet som arena og gjenspeile fangebefolkningen da behovet er større enn i befolkningen for øvrig.**
- **Flere tjenester må kunne tilbys inne i fengselet, særlig spesialisthelsetjenester som behandling av psykisk lidelser.**
- **Øke helsepersonell og fengselsansatte sin kompetanse om innsattes helseutfordringer, særlig om skadevirkninger ved isolasjon.**
- **Det må lovfestes en meldeplikt for fengselslegene til Statsforvalteren ved selvmord og ved uforsvarlig eller manglende medisinsk behandling.**

**Lavsikkerhet som utgangspunkt**

Jussbuss mener også det er viktig for innsattes psykiske helse og rehabilitering, å gjøre plassering direkte i fengsel med lavt sikkerhetsnivå til utgangspunktet.

På nåværende tidspunkt er utgangspunktet ved innsettelse at domfelte plasseres direkte i fengsel med høyt sikkerhetsnivå.<sup>8</sup> Ved fengselsstraff på inntil 2 år skal kriminalomsorgen vurdere om domfelte kan settes direkte inn i et lavsikkerhetsfengsel. Innsatte med lenger dom enn 2 år plasseres alltid direkte i høysikkerhetsfengsel, uavhengig av om det er sikkerhetsmessig nødvendig.

Jussbuss mener 2-års regelen ved innsettelse medfører ufornuftig ressursbruk. Mange innsatte i høysikkerhetsfengsel utgjør en lav sikkerhetsmessig risiko, og bør heller sone i lavsikkerhetsfengsel. Ofte går domfelte fritt i samfunnet i måneder eller år i påvente av

---

<sup>8</sup> Lov om straffegjennomføring av 18.05.2001 nr. 21 § 11.

innsettelse i fengsel. Det er unødvendig at disse settes direkte i høysikkerhetsfengsel. Det kan ikke konkluderes utelukkende fra dommens lengde at en innsatt bør sitte på høysikkerhet.

Et alternativ er lavsikkerhetsfengsel som utgangspunkt, der domfelte unntaksvis plasseres direkte i høysikkerhetsfengsel dersom det anses nødvendig etter en konkret vurdering av om det er sikkerhetsmessig forsvarlig. Det vil frigjøre ressurser og kapasitet i høysikkerhetsfengslene. Slik kan ansattes oppfølging av innsatte forbedres, hvilket øker sannsynligheten for en vellykket rehabilitering. I tillegg kan det redusere antall innsatte som isoleres på grunn av bygnings- og bemanningsmessige forhold. Reform av innsettelsesregelen kan dermed bidra til å endre isolasjonspraksisen Norge er kritisert for av FNs torturkomité.<sup>9</sup>

I 2020 kostet én plass i høysikkerhetsfengsel i gjennomsnitt kr 1 161 000, mens en lavsikkerhetsplass kostet kr 728 000.<sup>10</sup> Lavsikkerhet som utgangspunktet vil dermed være samfunnsøkonomisk på lengre sikt, og positivt for rehabiliteringen til innsatte.

## **Isolasjon**

Jussbuss mener også at det er viktig at Justis- og beredskapsdepartementet sitt forslag om endring i straffegjennomføringsloven og helse- og omsorgstjenesteloven (fellesskap, utelukkelse og tvangsmidler i fengsel), følges opp. Vi oppfordrer straffereaksjonsutvalget til å påpeke viktigheten av dette i utredningen.

Isolasjon er et av de mest inngripende tiltakene fengslene kan sette i gang overfor en innsatt og bruken gir en betydelig risiko for isolasjonsskader. Isolasjon kan medføre forverring av allerede eksisterende plager, og kan også gi opphav til nye skader og sykdommer. Potensielle skadevirkninger inkluderer angst, depresjon, kognitive vanskeligheter, persepsjonsforstyrrelser, paranoia, psykose, selvskading og selvmord.<sup>11</sup> Det må derfor lovfestes en rett for de innsatte til å

---

<sup>9</sup> FNs torturkomité, konkluderende merknader til Norges åttende periodiske rapport om gjennomføringen av forpliktelsene i FNs konvensjon mot tortur og annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff, 5. juni 2018, CAT/C/NOR/CO/8.

<sup>10</sup> <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-39-20202021/id2861926/?ch=6#:~:text=I%20Norge%20har%20driftsutgifter%20per,p%C3%A5%201%20161%20000%20kr.>

<sup>11</sup> Shalev, S. (2008). A Sourcebook on Solitary Confinement. London: Mannheim Centre for Criminology, London School of Economics s. 15-17.

få daglig medisinsk tilsyn under isolasjon i tråd med europeiske fengselsregler,<sup>12</sup> for å forebygge og minimere isolasjonsskader.

Per juni 2022 hadde 659 av 2732 innsatte mindre enn åtte timer fellesskap, og 244 hadde mindre enn fire timers fellesskap. I helgene er antall innsatte som rammes enda høyere, henholdsvis 1374 og 368. 1374 utgjør omtrent halvparten av antallet innsatte som soner på høyere sikkerhet.<sup>13</sup>

Det er et utbredt problem at innsatte isoleres på cellene sine store deler av døgnet, uten at det er fattet vedtak om utelukkelse. Dette omtales gjerne som «de facto isolasjon». Årsaken er ofte at innsatte plasseres på avdelinger som ikke er bygningsmessig tilrettelagt for fellesskap. Dersom det ikke finnes en muligheter for fellesskap på avdelingen, vil heller ikke innsatte være utelukket fra fellesskapet i lovens forstand. Dette svekker innsattes rettssikkerhet betraktelig, da det ikke fattes et vedtak de kan påklage.

Sivilombudet, Norsk Institutt for menneskerettigheter og den europeiske torturforebyggingskomiteen (CPT) anbefaler at alle innsatte skal ha rett til åtte timers fellesskap utenfor cella hver dag.<sup>14</sup> <sup>15</sup> CPT mener også at «nivået bør være høyere for ordinære innsatte». I Danmark og Sverige er det forskriftsfestet at innsatte ikke skal være innelåst på cella mer enn 12 timer i døgnet.<sup>16</sup>

Mangel på ressurser i kriminalomsorgen kan ikke begrunne at myndighetene ikke oppfyller menneskerettslige standarder. Staten er bevilgningsmyndighet, og er forpliktet til å bevilge tilstrekkelig med penger for å sikre at menneskerettighetene til innsatte håndheves. Jussbuss mener bevilgningene til kriminalomsorgen må økes, slik at innsatte kan sikres åtte timer fellesskap om dagen.

Isolasjon i 22 timer eller mer per døgn er en stor belastning for den enkelte innsatte.<sup>17</sup> Derfor må alle innsatte, uavhengig av om de er isolert eller ikke, ha en rett til *minst* to timer med

---

<sup>12</sup> <https://rm.coe.int/16804c14b2> punkt 43.2.

<sup>13</sup> Dokument 22/6293 Forslag til endringer i straffegjennomføringsloven og helse- og omsorgstjenesteloven (fellesskap, utelukkelse og tvangsmidler i fengsel) s. 25 og 27.

<sup>14</sup> Dokument 4:3 (2018/19) *Særskilt melding til Stortinget om isolasjon og mangel på menneskelig kontakt i norske fengsler* s. 90

<sup>15</sup> Norsk Institutt for Menneskerettigheters årsmelding 2020 <https://www.nhri.no/arsmelding/arsmelding2020/nim-anbefaler/#innsattesrett-anbefaling>

<sup>16</sup> Dokument 4:3 (2018/19), *Særskilt melding til Stortinget om isolasjon og mangel på menneskelig kontakt i norske fengsler*, s. 40

<sup>17</sup> Dokument 22/6293 s. 39

meningsfull kontakt med andre mennesker. Kommentarene til de europeiske fengselsreglene sier at meningsfull kontakt bør være empatisk og foregå ansikt til ansikt.

**Tiltak Jussbuss mener må på plass:**

- **En lovfestet rett til åtte timer fellesskap per dag.**
- **Lovfeste en rett for innsatte til daglig medisinsk tilsyn under isolasjon i tråd med europeiske fengselsregler, for å forebygge og minimere isolasjonsskader.**

## **Forvaring**

Forvaring er landets strengeste straff og kan i prinsippet vare livet ut. For å bli prøveløslatt kreves at den domfelte har hatt en atferdsendring og utvikling som gjør at samfunnsbeskyttelsen er ivaretatt. Forvaringsstraffens inngripende karakter legitimeres ved at den har et annet innhold enn tradisjonell fengselsstraff. Forvaringsstraffen forutsetter at forvaringsdømte får særskilt tilrettelegging slik at de får en reell mulighet til å rehabiliteres. Derfor skal forvaringsdømte sone straffen sin på forvaringsanstalter som skal tilby rehabiliterende tiltak.

I dag får imidlertid ikke alle som dømmes til forvaring den rehabiliteringen de har krav på.

Mange forvaringsdømte må sone i ordinær avdeling i påvente av ledig plass på forvaringsanstaltene. Det kan ta mange år før en plass på forvaringsanstalt blir ledig, og de det gjelder står på venteliste på ubestemt tid. Ettersom forvaringsstraffen i teorien kan vare livet ut, er det umulig for de ventende å vite hvor lang tid det vil ta før neste plass blir ledig. På grunn av manglende ressurser, brukes høysikkerhetsfengsler som påtvunget venterom overfor personer som ikke er dømt til det. Jussbuss mener denne langvarige praksisen kan være i strid med Norges menneskerettslige forpliktelser, jf. EMK art. 5.<sup>18</sup>

Jussbuss er jevnlig i kontakt med over 10% av landets forvaringsdømte. Mange av disse sitter i dag på ordinær avdeling. De forteller at de er motiverte for forandring, men at den manglende forutsigbarheten og rehabiliteringen de har i dag gjør det vanskelig å holde motet oppe. De forteller om en hverdag i kriminalomsorgen preget av plassmangel, mye isolasjon og lite innhold. Deres

---

<sup>18</sup> Jussbuss sin utredning om lovligheten av forvaring

utsikter for god rehabilitering avhenger ikke av deres ønske om å forandre seg selv, men om ressursmangelen i kriminalomsorgen.

Vi opplever at mange forvaringsdømte sliter psykisk grunnet uforutsigbarhet. Mennesker som kunne blitt gode naboer blir heller suicidale innsatte, fordi staten ikke innvilger nok midler til å rehabilitere forvaringsdømte på tiltenkt måte.

I brevet «Bønn om hjelp» kan du lese om en forvaringsdømt sin historie, se vedlegg 1. Hans historie er dessverre ikke unik. I desember 2023 satt 147 forvaringsdømte menn og 8 forvaringsdømte kvinner i norske fengsler. Mange av dem sitter på ordinær høysikkerhetsavdeling, uten tilstrekkelig tilrettelegging, og har ingen anelse om når eller hvordan de vil løslates. Før de får tilretteleggingen de har krav på, vil de heller ikke få soningsprogresjonen de trenger for å prøveløslates.

**Jussbuss mener derfor at det er nødvendig at:**

- **Kartlegging og tilrettelagt soningstilbud starter ved innsettelse, uavhengig av om man blir innsatt ved forvaringsanstalt eller i ordinært fengsel.**
- **Det bevilges midler til at forvaringsdømte får kurs og program rettet mot det straffbare forholdet de er dømt for.**

## **Vedlegg**

Vedlegg 1: Bønn om hjelp

Vedlegg 2: Jussbuss sin utredning om lovligheten av forvaring

# En bønn om hjelp for/til forandring

Dette er en siste sjanse til å komme meg ut av mønsteret rus, krim og fengsel.

Er innsatt ved [redacted] og har vært det i 3 år nå.

Desverre for meg så har ikke kriminalomsorgen den kompetansen som trengs eller midlene som kreves for å hjelpe meg ut av dette.

Har gått inn og ut av fengsel i 16 år nå og begynner å bli skibkelig uregga av behandlingen jeg har blitt utsatt for, mye isolasjon og veldig lite innhold.

Har aldri blitt sluset ut, har heller egentlig aldri trodd at jeg ville endre på livsstilen før i 2018.

Først barnevernet og fra [redacted] så fengsel, dette er trist at et barn blir født inn i.

Vi vil ha hjelp men får bare nei, mangler det meste bortsett fra motivasjon.

Kommer ingen vei nå pga av "plass mangel" ved 1a fengsel.

De 3 årene jeg nå har vært her på Ullersmo kunne ha blitt brukt til noe positivt, men desverre har jeg bare blitt flyttet rundt og manglet innhold.

Har søkt rusmestring 2x [redacted], 1x rusmestring [redacted] og [redacted], men ingen plass.

Vår sier rusmestringen her inne at jeg må vente på plass ved 1a fengsel før jeg kan få plass ved rusmestringen.

Kartleggingen vil ikke skje før om 3-4 år nå, da vil jeg nå sitte inne i 6-7 år før jeg kan få noe jeg ønsker og trenger.

Det strider mot EMK, det strider mot sunn fornuft og det strider mot samfunnsvernet.



Jeg ønsker bare en reell mulighet til å komme meg gjennom denne siste dommen slik at jeg kan leve et rus og krimfritt liv.

Vet at jeg må gjøre jobben og er så klar, men å kjempe for å få hjelp jeg har rett og krav på begynner å tære på min mentale helse.

Voer må se hva som skjer i kriminabmsorgen, manglene midler og betjenter gjør at man kommer verre ut enn inn. Jeg har [redacted] barn som ikke vet, når kommer pappa hjem pgr av manglene midler.

Vorge har aldri hatt så mye penger, men det er pengemangel over alt.

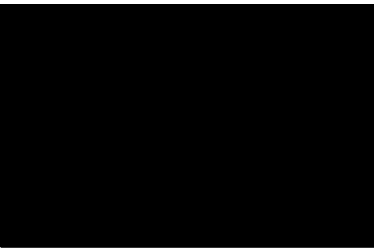
Om vi slipper ut uten endrings-muligheter så vil vi koste staten så ekstremt mye mer enn man sparer på. Mitt navn, bilde og historie kan være med på å rehabilitere meg og mange andre.

Trenger bare nok støttespillere og folk som ser meg og hjelper meg, og tror meg selvsølgelig.

Har masse dokumentasjon på meg oppgjennom og er så klar for et liv uten alt dette her.

Skriv til meg eller kontakt [redacted] og jeg kan ringe tilbake

Hjelp meg  
Hjelp samfunnet



Fungerer forvaringsinstituttet etter sin hensikt?

## Innholdsfortegnelse

|  |           |
|--|-----------|
| <b>1.0 INNLEDNING</b> .....  | <b>4</b>  |
| 1.1 Bakgrunnen for utredningen .....   | 4         |
| 1.2 Begrepsavklaring .....   | 5         |
| 1.3 Den videre fremstillingen .....  | 6         |
| <b>2.0 UTREDNING</b> .....   | <b>6</b>  |
| <b>2.1 Hva er det rettslige utgangspunktet for hvor forvaringsdømte skal innsettes ved soningsstart?</b> .....   | <b>6</b>  |
| 2.1.0.1 Straffeloven .....   | 7         |
| 2.1.0.2 Straffegjennomføringsloven .....   | 8         |
| 2.1.0.3 Det dobbeltsporede system .....  | 11        |
| 2.1.0.4 Innholdet i det nye forvaringsinstituttet .....  | 12        |
| 2.1.0.5 Arbeidet med ny straffegjennomføringslov .....   | 14        |
| 2.1.1 Hva ble ansett som «særlige grunner» etter fengselsloven § 10 første ledd? .....   | 15        |
| 2.1.1.1 Delkonklusjon .....  | 17        |
| 2.1.1.2 Forvaringsavdelingene etter det nye forvaringsinstituttet .....  | 18        |
| 2.1.1.3 Oppsummering av forhistorien til strgjfl. § 11 tredje ledd .....   | 20        |
| 2.1.1.4 Forskrift om straffegjennomføring (FOR-2002-02-22-183) .....   | 20        |
| 2.1.1.5 Forskrift om særreaksjonen forvaring (FOR-2004-03-05-481) .....  | 20        |
| 2.1.1.6 Merknader til de enkelte bestemmelser .....  | 22        |
| 2.1.1.7 Oppsummering .....   | 22        |
| 2.1.2 Konklusjon .....   | 23        |
| <b>2.2 Kan plassmangel begrunne unntak fra utgangspunktet om plassering i forvaringsavdeling ved soningsstart?</b> .....   | <b>23</b> |
| 2.2.1 Er avgjørelsen hvor forvaringsdømte skal påbegynne soningen er et «inngrep», jf. Grl. § 94? .....  | 26        |
| 2.2.1.1 Delkonklusjon .....  | 28        |
| 2.2.2 Foregår praksisen hvor plassmangel i forvaringsavdelingene begrunner innsettelse av forvaringsdømte i ordinær avdeling «i lovbestemte tilfeller» og «på den måte som lovene foreskriver», jf. Grl. § 94? ..... | 28        |

|   |           |
|---|-----------|
| 2.2.2.1 Er forvaringsforskriften § 6 «tilgjengelig» og «så presis som forholdene tillater», jf. HR-2020-1967-A avsn. 35. ....   | 29        |
| 2.2.2.2 Delkonklusjoner .....   | 34        |
| 2.2.3 Konklusjon .....  | 34        |
| <b>2.3 Prøveløslatelse og forlengelse av forvaring .....</b>  | <b>34</b> |
| 2.3.1 Innledning .....  | 34        |
| 2.3.2 Den videre fremstillingen.....  | 35        |
| 2.3.3 Rettslige utgangspunkter for forvaringens varighet .....  | 35        |
| <b>2.4 Prøveløslatelse fra forvaring .....</b>  | <b>36</b> |
| 2.4.1 Hvilket vurderingstema skal legges til grunn for vurderingen av prøveløslatelse fra forvaring? .....  | 36        |
| 2.4.1.1 Konklusjon.....   | 39        |
| <b>2.5 Forlengelse av tidsrammen for forvaring.....</b>   | <b>39</b> |
| 2.5.1 Hvilket vurderingstema skal legges til grunn for vurderingen av forlengelse av forvaring?.....  | 39        |
| 2.5.1.1 Konklusjon.....   | 40        |
| 2.5.2 Hvilken betydning kan plassering av forvaringsdømte ha i vurderingen av prøveløslatelse fra forvaring og forlengelse av forvaring? .....  | 40        |
| 2.5.2.1 Oppsummering av rettspraksis .....  | 43        |
| 2.5.2.2 Konklusjon.....   | 44        |
| <b>2.6 Menneskerettslige utfordringer ved dagens praksis .....</b>  | <b>45</b> |
| 2.6.1 Innledning .....  | 45        |
| 2.6.2 Kan det stride mot Grunnloven § 94 at forvaringsdømte ikke mottar behandling som kvalifiserer til prøveløslatelse? .....  | 45        |
| 2.6.2.1 Er dom på forlengelse av forvaring og nektelse av prøveløslatelse fra forvaring frihetsberøvelser som ikke må utgjøre et «uforholdsmessig inngrep» etter Grl. § 94 første ledd andre punktum? ..... | 46        |
| 2.6.2.1.1 Delkonklusjon.....  | 49        |
| 2.6.2.2 Kan forvaring utgjøre «et uforholdsmessig inngrep» dersom innsatte ikke tilbys behandling som kvalifiserer til prøveløslatelse, jf. Grl. § 94 første ledd andre punktum.....                        | 50        |
| 2.6.2.3 Konklusjon.....   | 57        |
| <b>2.7 Den europeiske menneskerettskonvensjonen artikkel 3 .....</b>  | <b>57</b> |
| 2.7.1 Generelt om artikkel 3 .....  | 57        |
| 2.7.2 Prøveløslatelse og forlengelse av forvaring i forhold til EMK artikkel 3 .....  | 58        |
| 2.7.2.1 Kan mangel på behandling som kvalifiserer til prøveløslatelse innebære «umenneskelig eller nedverdiggende behandling» av forvaringsdømte, jf. EMK art. 3? .....                                     | 59        |

|   |           |
|---|-----------|
| 2.7.2.1.1 Case of Kafkaris v. Kypros (2008) .....       | 60        |
| 2.7.2.1.2 Case of Murray v. The Netherlands (2016)..... | 61        |
| 2.7.2.2 Oppsummering og konklusjon .....                | 69        |
| <b>2.8 Avsluttende bemerkninger .....</b>               | <b>70</b> |
| <b>3.0 RETTSKILDER .....</b>                            | <b>71</b> |

## 1.0 INNLEDNING

### 1.1 Bakgrunnen for utredningen

I 2022 mottok Jussbuss flere henvendelser fra forvaringsdømte som soner i ordinære fengselsavdelinger, i stedet for egne forvaringsavdelinger. De har ventet måneder eller år på overføring til forvaringsavdeling. I mellomtiden soner de i ordinære høysikkerhetsfengsler, herunder Halden og Ringerike fengsel. Basert på henvendelsene ønsket Jussbuss å utrede lovligheten av praksisen hvor forvaringsdømte soner i ordinære fengselsavdelinger grunnet plassmangel i forvaringsavdelingene.

I dag finnes det tre forvaringsavdelinger i Norge; to avdelinger for mannlige domfelte, og én for kvinnelige. Ila fengsel og forvaringsanstalt har 67 plasser, og Trondheim forvaringsavdeling har 10 plasser. Bredtveit fengsel og forvaringsanstalt har fem plasser til kvinnelige forvaringsdømte.

På bakgrunn av henvendelsene samarbeider Jussbuss med organisasjoner og enkeltpersoner om ulike utfordringer ved dagens forvaringsinstitutt. Samarbeidet skal fokusere på og belyse hvilke konsekvenser plassmangel på forvaringsavdelingene har for rehabiliteringen til forvaringsdømte. Arbeidsgruppen består av Jussbuss, Rettshjelpssentralen til Kirkens bymisjon, leder av Advokatforeningens menneskerettsutvalg Maria Hessen Jacobsen og psykiater Randi Rosenqvist.

Jussbuss har snakket med fem forvaringsdømte som er interessert i prosjektet. En av dem har sonet fem år i høysikkerhetsfengsel og venter på overføring til Ila. En annen ventet ett år i ordinær avdeling før han ble overført til forvaringsavdeling. Rettshjelpssentralen har kontakt med innsatte i Bergen fengsel.

Forvaringsanstaltene begrunner ventetiden med plassmangel. I samtale med Jussbuss har Ila fortalt at de praktiserer et prioriteringssystem for innsettelse på anstalten. De prioriterer

inntak av forvaringsdømte med kortest tid til minstetid. Denne rekkefølgen endres stadig, ettersom nye forvaringsdommer idømmes av domstolen.

Hensynet bak innsettelsessystemet er at de med kortest tid til minstetid vil løslates til samfunnet tidligst, og må igangsette rehabiliteringsopplegget så fort som mulig. Et lignende prioriteringssystem praktiseres i Trondheim fengsel, hvor også forvaringsdømte i region nord prioriteres.

En av våre klienter forteller at han sommeren 2022 var nummer én i køen, før han kort tid etterpå ble nedprioritert på lista. Kombinasjonen av plassmangel og en økning i antall forvaringsdommer tvinger anstaltene til å prioritere de med kortest tid til minstetid. Grunnet det dynamiske innsettelsessystemet, kan verken Ila eller Trondheim fengsel garantere et tidspunkt for når domfelte kan forvente innsettelse. Dette gjør soningen svært uforutsigbar.

Innledningsvis er det grunn til å presisere at det ikke er et mål for alle forvaringsdømte å sone i forvaringsavdeling. Tvert imot kan det være bedre med plassering i andre avdelinger. Enkelte kan dra mer nytte av å sone med domfelte som ikke er idømt forvaring.

Én av Jussbuss sine klienter har fortalt at han fikk bedre oppfølging på ordinær avdeling enn forvaringsavdeling. Det er derfor ikke gitt at forvaringsavdeling er det mest egnede alternativet for alle. Målgruppen for utredningen er i hovedsakelig forvaringsdømte som har fått innvilget overføring til forvaringsavdeling, men som ikke er overført dit på grunn av plassmangel.

Jussbuss sitt formål med dette skrevet er å utrede lovligheten av at forvaringsdømte soner på ordinære fengselsavdelinger grunnet langvarig plassmangel i forvaringsavdelingene.

## 1.2 Begrepsavklaring

Egne fengselsavdelinger som er tilrettelagt for domfelte med særlige behov, herunder forvaringsdømte, er tidligere blitt omtalt forarbeider som «ressursavdelinger».<sup>1</sup> Avdelingene

---

<sup>1</sup> Ot.prp. nr.5 (2000-2001) s. 153 til § 10 fjerde avsnitt.

skal ivareta forvaringsdømtes særlige behov for rehabilitering gjennom individuelt tilpassede soningstilbud. Utredningen vil omtale slike avdelinger som «forvaringsavdelinger», for å klargjøre hvem som soner på slike avdelinger.

Det er grunn til å kommentere at forvaringsdømte i likhet med alle andre individer er svært forskjellige. I Rosenqvist og Sandal (2015) kategoriseres personer idømt forvaring i fire grupper: 1) De svært dårlig fungerende, 2) Dømte med et dårlig utgangspunkt i livet, 3) Dømte med et godt utgangspunkt i livet, og 4) Innsatte med tyngre kriminalitet og lange dommer.

Dette er én type kategorisering som blant annet tar utgangspunkt i individenes sosiale fungeringsevne. Det vil ikke tas utgangspunkt i oppdelingen i utredningen, men kategoriseringen viser at forvaringsdømte har rehabiliteringsbehov av svært ulik grad og styrke. Å omtale forvaringsdømte som én gruppe kan derfor virke misvisende.

Formuleringen vil likevel brukes i det følgende, i betydningen personer som er idømt forvaring etter strl. § 40 (tidligere § 39 c).

### 1.3 Den videre fremstillingen

Utredningen består av fire spørsmål. Først spørres det hva som er det rettslige utgangspunktet for innsettelse av personer idømt forvaringsstraff. Det andre spørsmålet er om plassmangel i forvaringsavdelingene kan begrunne annen plassering. Deretter spør utredningen om forvaring kan bli et uforholdsmessig inngrep dersom forvaringsdømte ikke mottar behandling som kvalifiserer til løslatelse. Til sist spørres det om manglende behandlingstilbud til forvaringsdømte kan stride mot enkelte menneskerettigheter.

## 2.0 UTREDNING

### **2.1 Hva er det rettslige utgangspunktet for hvor forvaringsdømte skal innsettes ved soningsstart?**

### 2.1.0.1 Straffeloven

Forvaring er en strafferettslig særreaksjon som kan idømmes etter straffeloven § 40:

*«Når fengselsstraff ikke anses tilstrekkelig til å verne andres liv, helse eller frihet, kan forvaring i anstalt under kriminalomsorgen idømmes når lovbryteren finnes skyldig i å ha begått eller forsøkt å begå et voldslovbrudd, et seksuallovbrudd, en frihetsberøvelse, en ildspåsettelse eller et annet lovbrudd som krenket andres liv, helse eller frihet, eller utsatte disse rettsgodene for fare og vilkårene i annet eller tredje ledd er oppfylt. Er siktede under 18 år, kan forvaring ikke idømmes, med mindre det foreligger helt ekstraordinære omstendigheter.*

*Var lovbruddet av alvorlig art, må det være en nærliggende fare for at lovbryteren på nytt vil begå et alvorlig lovbrudd som nevnt i første ledd.*

*Ved lovbruddet av mindre alvorlig art, må*

- a. lovbryteren tidligere ha begått eller forsøkt å begå et alvorlig lovbrudd som nevnt i første ledd,*
- b. det må antas å være en nær sammenheng mellom det tidligere og det nå begåtte lovbruddet, og*
- c. faren for tilbakefall til et nytt alvorlig lovbrudd som nevnt i første ledd, må være særlig nærliggende.*

*Ved vurderingen av faren for tilbakefall etter annet og tredje ledd skal det legges vekt på det begåtte lovbruddet sammenholdt særlig med lovbryterens atferd og sosiale og personlige funksjonsevne. For saker som nevnt i annet ledd skal det særlig legges vekt på om lovbryteren tidligere har begått eller forsøkt å begå et alvorlig lovbrudd som nevnt i første ledd.*

*Før dom på forvaring avsies, skal det foretas personundersøkelse av den siktede. Retten kan bestemme at den siktede skal underkastes rettspsykiatrisk undersøkelse i stedet for eller i tillegg til personundersøkelsen.»<sup>2</sup>*

---

<sup>2</sup> Straffeloven § 40 (1)



Straffelovens bestemmelser om forvaring regulerer idømmelse av forvaring og straffeutmåling. Den regulerer ikke hvor forvaringsdømte skal innsettes ved soningsstart. Det er derfor nødvendig å se hen til straffegjennomføringsloven.

#### 2.1.0.2 Straffegjennomføringsloven

Straffegjennomføringsloven (heretter strgjfl.) gjelder for gjennomføring av forvaring, jf. § 1 første ledd. Etter loven kan forvaring gjennomføres på ulike måter. Det følger av strgjfl. § 10 første ledd at:

*«Fengselsstraff og forvaring kan gjennomføres*

- a. i fengsel med høyt sikkerhetsnivå (lukket fengsel),*
- b. i fengsel med lavere sikkerhetsnivå (åpent fengsel),*
- c. i overgangsbolig,*
- d. utenfor fengsel med særlige vilkår etter § 16, eller*
- e. som prøveløslatt med vilkår etter § 43 annet ledd»*

Videre følger det av strgjfl. § 10 andre ledd at:

*«Avdeling i fengsel med høyt sikkerhetsnivå kan tilrettelegges for innsatte med særlige behov, herunder personer som er idømt forvaring, eller innrettes med særlig høyt sikkerhetsnivå.»*

Bestemmelsen gir en oversikt over de ulike formene forvaring kan gjennomføres på, herunder hvilket sikkerhetsnivå forvaringsdømte kan sone under. Ordlyden «kan» i andre ledd åpner for at det kan opprettes egne avdelinger for forvaringsdømte, men sier ingenting om når de skal innsettes i slike avdelinger. Det er opp til kriminalomsorgen å bestemme hvilke avdelinger som gis status som forvaringsavdelinger, også kalt «ressursavdelinger».<sup>3</sup> I forarbeidene til straffegjennomføringsloven skriver departementet at:

---

<sup>3</sup> Ot.prp. nr.5 (2000-2001) s. 153 til § 10 fjerde avsnitt.

*«..., mens ressursavdelingene forutsettes tilført ressurser for bedre å ivareta oppfølging av innsatte som har særlige behov. Sikringsdømte kan plasseres i ressursavdelinger. Det samme gjelder forvaringsdømte når det nye særreaksjonssystemet trer i kraft.»<sup>4</sup>*

Departementet forutsetter at forvaringsavdelingene har tilstrekkelig med ressurser. Dette skal sikre god oppfølging av innsatte med særlige rehabiliteringsbehov. Forarbeidene omtaler ikke nærmere når forvaringsdømte skal plasseres på slike avdelinger.

Det rettslige utgangspunktet for innsettelse av alle domfelte i fengsel følger av strgf. § 11 første ledd:

*«Kriminalomsorgen skal sette domfelte direkte inn i fengsel med høyt sikkerhetsnivå hvis ikke annet er bestemt med hjemmel i denne loven. Domfelte bør så langt det er praktisk mulig og formålstjenlig settes inn i nærheten av hjemstedet.»*

Hovedregelen er at kriminalomsorgen skal sette domfelte direkte i fengsel med høyt sikkerhetsnivå, med mindre annet følger av loven. Regelen må sees i sammenheng med de ulike gjennomføringsformene i strgf. § 10. Bestemmelsene sett i sammenheng tilsier at forvaringsdømte skal settes direkte inn i fengsel med høyt sikkerhetsnivå, og at det «kan» opprettes avdelinger som er tilrettelagt forvaringsdømtes særlige behov, jf. §§ 10 andre ledd og 11 første ledd.

Videre følger det av strgf. § 11 tredje ledd at:

*«Domfelte med særlige behov, herunder personer som er idømt forvaring, bør settes inn i avdeling tilrettelagt for dette etter § 10 annet ledd.»*

### Ordlyden

En naturlig språklig forståelse av ordlyden «bør» tilsier at lovgiver oppfordrer til plassering av forvaringsdømte i forvaringsavdeling. Etter ordlyden er plassering i forvaringsavdeling

---

<sup>4</sup> Ot.prp. nr.5 (2000-2001) s. 153 til § 10 fjerde avsnitt

verken en rettighet for forvaringsdømte eller en plikt for forvaltningen. Bestemmelsen regulerer ikke nærmere når forvaringsdømte skal innsettes i forvaringsavdeling.

### Forarbeidene

Forarbeidene til strgfjl. § 11 tredje ledd uttrykker en «bør» - regel, men utdyper ikke nærmere hvor forvaringsdømte skal innsettes ved soningsstart. Forarbeidene sier ikke mer enn det som kan utledes av lovens ordlyd:

*«Etter tredje ledd bør domfelte med særlige behov, herunder personer som er idømt en strafferettslig særreaksjon, settes inn i avdeling spesielt tilrettelagt for dem.»<sup>5</sup>*

Videre åpner departementet for at forvaringsdømte kan innsettes i andre fengsler under visse forutsetninger:

*«Personer som er idømt en strafferettslig særreaksjon kan innsettes i andre fengsler dersom individuelle vurderinger tilsier at det er hensiktsmessig og sikkerhetsmessig forsvarlig.»<sup>6</sup>*

Innsettelse i annen avdeling som ikke er tilrettelagt forvaringsdømtes særlige behov må være begrunnet i hensynet til en hensiktsmessig soning for domfelte. I tillegg må det være sikkerhetsmessig forsvarlig. Denne adgangen beror altså på en konkret vurdering.

Forarbeidene angir ingen ytterligere formål som kan begrunne plassering i andre avdelinger enn forvaringsavdelinger.

### Historisk bakgrunn

Forhistorien til strgfjl. § 11 tredje ledd er av betydning ved tolkningen av bestemmelsen, da det kan belyse lovgivers intensjon med formuleringen «bør». Straffegjennomføringsloven § 11 tredje ledd ble vedtatt i 2001, og avløste den tidligere fengselsloven § 10 første ledd av 1958. Etter fengselslovens bestemmelse skulle personer idømt sikring innsettes i sikringsanstalt.<sup>7</sup> Sikring var en strafferettslig særreaksjon som utgjorde en del av det tidligere «dobbeltporede system». I dag er dette systemet opphevet, og erstattet med dagens

---

<sup>5</sup> Ot.prp.nr.5 (2000-2001) s. 153 til § 11 tredje avsnitt.

<sup>6</sup> Ibid.

<sup>7</sup> Ot.prp.nr.5 (2000-2001) s. 51 pkt. 7.1.2.1 første avsnitt

forvaringsinstitutt. Det er relevant å se hen til bakgrunnen for denne reformen, da det kan belyse grunnleggende forutsetninger med forvaringsordningen.

### 2.1.0.3 Det dobbeltsporede system

Sikring ble ikke ansett som straff i straffelovens forstand, men heller som en særreaksjon.<sup>8</sup> Reaksjonen var en del av det tidligere «dobbeltsporede system». Systemet innebar at tilregnelige lovbytere kunne idømmes sikring eller forvaring i tillegg til straff.<sup>9</sup> Utilregnelige lovbytere kunne bare idømmes sikring.

Systemet ble utsatt for massiv kritikk. Blant hovedelementene var at ordningen stred mot forbudet mot dobbeltstraff, og at sikringen i for stor grad var basert på vurderingene til psykiaterne fremfor domstolens rettslige vurderinger. De øvrige kritikkpunktene er oppsummert i straffelovrådets innstilling fra 1973.<sup>10</sup>

Sikringens primære formål var å gi samfunnet et vern utover det som følger av en ordinær fengselsstraff. Reaksjonen kunne idømmes lovbytere som var «sinnssyke» eller «bevisstløse» i gjerningsøyeblikket.<sup>11</sup> Også tilregnelige personer med enten «mangelfullt utviklete» eller «varig svekkete sjelsevner» falt inn under målgruppen. Videre kunne sikring bare idømmes ved gjentakelsesfare. Sikringsmidlene kunne være:

*«anvisning av eller forbud mot et bestemt oppholdssted, tilsyn, alkoholforbud, anbringelse i privat forpleining eller i psykiatrisk sykehus, kursted, pleieanstalt eller sikringsanstalt og fengslig forvaring.»<sup>12</sup>*

Parallelt med sikringsinstituttet eksisterte en forvaringsordning. Sist forvaringsdom etter det gamle systemet ble avsagt i 1963.<sup>13</sup> Fra 1963 og til det nye forvaringsinstituttet ble innført, ble tilregnelige lovbytere idømt straff og sikring etter det dobbeltsporede systemet. Den tidligere forvaringsordningen hadde dermed liten praktisk betydning.

---

<sup>8</sup> Ot.prp.nr.87 (1993-1994) s. 40 pkt. 6.1 første avsnitt

<sup>9</sup> Ot.prp.nr.87 (1993-1994) s. 40 pkt. 6.1 andre avsnitt

<sup>10</sup> NOU 1974:17 kap. V pkt. B. a)

<sup>11</sup> Ot.prp.nr.87 (1993-1994) s. 40 pkt. 6.2.1 første avsnitt

<sup>12</sup> Ot.prp.nr.87 (1993-1994) s. 40 pkt. 6.2.2 første avsnitt

<sup>13</sup> Ot.prp.nr.87 (1993-1994) s. 40 pkt. 6.1 tredje avsnitt

Arbeidet med å erstatte det dobbeltsporede systemet startet på 1970-tallet. Grunnet blant annet omfattende kritikk av sikringsinstituttet, foreslo straffelovrådet i sin innstilling fra 1973 å oppheve de dagjeldende reglene om sikring og forvaring.<sup>14</sup> Som erstatning for tilregnelige lovbyggere ble det foreslått nye regler for forvaring. Etter forslaget kunne forvaring idømmes særlig farlige kriminelle, når tidsbestemt straff ikke ble ansett tilstrekkelig for å verne samfunnet. I motsetning til tidligere, kunne ikke forvaring lenger idømmes i tillegg til fengselsstraff. Med andre ord ble det dobbeltsporede system foreslått avskaffet.

Straffelovrådets innstilling møtte sterk motstand. Kritikken kom særlig fra det psykiatriske fagmiljøet. Departementet valgte derfor å ikke fremme et lovforslag. Senere i 1980 fikk Straffelovkommisjonen i oppdrag å utforme et nytt utkast til straffelov. De leverte en delutredning i 1983, hvor forslagene fra Straffelovrådet i stor grad videreføres.<sup>15</sup> Det var fremdeles stor motstand til forslagene, da delutredningen ble sendt på høring.

I 1985 nedsatte Justisdepartementet et underutvalg av Straffelovkommisjonen kalt «Særreaksjonsutvalget». Utvalgets mål var å finne løsninger som var akseptable for både det psykiske helsevernet og kriminalomsorgen. Forslagene til utvalget gjenspeilte i stor grad Straffelovrådets forslag. For tilregnelige lovbyggere ble det dobbeltsporede system med fengsel og sikring foreslått opphevet. Som erstatning ble det foreslått innført en tidsbestemt straff kalt «forvaring».<sup>16</sup> Det nye forvaringsinstituttet trådte i kraft 1. januar 2002.<sup>17</sup>

#### *2.1.0.4 Innholdet i det nye forvaringsinstituttet*

Allerede i straffelovrådets innstilling fra 1973 var oppfatningen at forvaringsdømte har et særlig behov for rehabilitering:

---

<sup>14</sup> NOU 1974:17 kapittel 2 s. 12 punkt 2 sjette avsnitt

<sup>15</sup> Ot.prp.nr.87 (1993-1994) s. 10 pkt. 2.1 avsnitt 14

<sup>16</sup> Ot.prp.nr.87 (1993-1994) s. 79 pkt. 8.3.3 femte avsnitt

<sup>17</sup> Lov om endringer i straffeloven m.m (LOV-2001-06-15-64) del I nr. 1., og Andenæs «Alminnelig strafferett» (2016) 6. utgave s. 528 tredje avsnitt

*«Man må dessuten gå ut fra at de forvaringsdømte vil være behandlingstrengende i en utpreget grad. Det er derfor viktig at den anstalt som skal motta dem, også har relativt gode terapeutiske ressurser, først og fremst psykiatrisk og psykologisk ekspertise.»<sup>18</sup>*

Faglig ekspertise fremheves som en viktig forutsetning for anstaltene hvor forvaringsdømte skal sone. Departementet uttalte videre at innholdet i forvaringen bør skille seg fra innholdet i tradisjonell straff:

*«I likhet med utvalget mener departementet at forvaringen bør ha et annet innhold enn straff i tradisjonell forstand. Dette synspunktet har fått sterk støtte under høringen. Reaksjonen bør tilpasses de dømtes særlige behov, og ekspertise fra flere fagområder bør trekkes inn ved gjennomføringen av særreaksjonen.»<sup>19</sup>*

Intensjonen var altså at innholdet i forvaringen skulle skille seg fra tradisjonell straff. Dette skulle gjøres gjennom individuelt tilpassede soningstilbud, som tok hensyn til den enkeltes behov. Flere høringsinstanser mente at også andre domfelte har særlige behov.

Departementet mente at forvaringsdømte står i en spesiell stilling:

*«For det første er særreaksjonen tidsubestemt, og dette bør etter departementets syn kompenseres ved et særlig egnet soningstilbud. For det andre skal den særreaksjonsdømte undergis en løpende farlighetsvurdering. Departementet mener det her må være et mål å søke å påvirke den domfeltes personlighetsutvikling, og mener et soningsopplegg i regi av et tverrfaglig ekspertteam best kan legge grunnlaget for dette. Departementet antar det vil være naturlig å plassere i alle fall en del av de forvaringsdømte i den såkalte «Gråsoneanstalten» som nå er vedtatt lagt til Tronheimsregionen.»<sup>20</sup>*

Departementet ønsket å kompensere for forvaringens tidsubestemte karakter gjennom et «særlig egnet soningstilbud». Den tidsubestemte karakteren gjør forvaring til den mest inngripende straffeformen domstolen kan ilegge lovbrøttere. Et individuelt tilpasset

---

<sup>18</sup> NOU 1974:17 kapittel V bokstav B c) nr. 1, s. 96 tredje avsnitt

<sup>19</sup> Ot.prp.nr.87 (1993-1994) s. 79 pkt. 8.3.3 sjette avsnitt

<sup>20</sup> Ot.prp.nr.87 (1993-1994) s. 79 pkt. 8.3.3 sjette avsnitt

soningstilbud skulle dermed fungere som en kompensasjon for straffens inngripende karakter, og gi forvaringsdømte en reell mulighet til rehabilitering på lik linje med andre domfelte.

Ut fra forarbeidsuttalelsene virker det som at departementet har antatt at forvaringsavdelingene vil være best egnet til å sørge for rehabilitering av forvaringsdømte. Forvaringsavdelingene skal ha flere ansatte per innsatt, og et bredere faglig tilbud innen behandling og oppfølging. Ordinære fengselsavdelinger vil vanligvis ikke kunne tilby en så tett kartlegging og oppfølging som departementet legger til grunn at forvaringsdømte skal ha.

Justiskomiteen delte oppfatningen om at forvaringens innhold ikke skulle være identisk med ordinære fengselsstraffer:

*«Forvaring skal utholdes i fengsel men ha et noe annet innhold enn et vanlig fengselsopphold.»<sup>21</sup>*

Det var altså en felles forståelse siden arbeidet med det nye forvaringsinstituttet startet at forvaringen skulle ha et annet innhold enn straff i tradisjonell forstand. Dette innebar individuelle soningstilbud som tok hensyn til den enkeltes behov for behandling. Implisitt i disse forutsetningene ligger en baktanke om at de ordinære fengselsavdelingene ikke nødvendigvis vil være egnet til å sørge for behandling av forvaringsdømte.

#### *2.1.0.5 Arbeidet med ny straffegjennomføringslov*

Parallelt med innføringen av det nye forvaringsinstituttet, foregikk arbeidet med ny straffegjennomføringslov. Under dette arbeidet ble fengselsloven § 10 første ledd om innsettelse av domfelte endret i 2002. Den nye ordlyden lød:

*«Personer som er dømt til forvaring eller som etter psykisk helsevernloven § 5-6 er besluttet overført til anstalt under kriminalomsorgen, innsettes i særlig anstalt eller i ressursavdeling i fengsel. Hvis det finnes hensiktsmessig for å kunne gjennomføre en gradvis overgang til et liv i frihet, kan forvaringsdømte overføres til annen*

---

<sup>21</sup> Innst.O.nr.34 (1996-1997) s. 3 pkt. 1 fjerde avsnitt

*fengselsavdeling. Det samme gjelder for personer som etter psykisk helsevernloven § 5-6 er besluttet overført til anstalt under fengselsvesenet såfremt de samtykker. Når særlige grunner tilsier det, kan forvaringsdømte starte soningen i fengsel.»<sup>22</sup>*

Utgangspunktet var at personer idømt forvaring skulle innsettes i «særlig anstalt» eller «ressursavdeling» i fengsel. Unntaksvis kunne forvaringsdømte starte soningen i fengsel dersom «særlige grunner» tilsa det. Det er relevant å se hen til hva som ble ansett som «særlige grunner», da det kan belyse hvilke grunner som tidligere har vært legitime for plassering i andre avdelinger enn forvaringsavdeling.

#### *2.1.1 Hva ble ansett som «særlige grunner» etter fengselsloven § 10 første ledd?*

Ordlyden «særlige grunner» tilsier forhold utenom det vanlige. Formuleringen «særlige» legger opp til en høy terskel, hvor ikke enhver grunn er tilstrekkelig.

Bakgrunnen for endringen av § 10 første ledd var et ønske fra departementet om å utvide adgangen til å bruke andre anstalter enn den særlige anstalten.<sup>23</sup> Forutsetningen var at annen plassering ville føre til den mest hensiktsmessige soningen for den enkelte, og departementet uttalte at:

*«Departementet er kommet til at det av hensyn til den domfelte bør være en større fleksibilitet enn forutsatt i § 10 når det gjelder hva slags anstalt forvaringsdømte og personer som er overført til anstalt under kriminalomsorgen skal holdes i. Det foreslås fastsatt som hovedregelen at personer i disse gruppene skal holdes i særlig anstalt eller i ressursavdeling i fengsel, som forutsettes å være lagt til rette for personer som utholder tidsbestemte særreaksjoner. For å kunne gjennomføre en gradvis overgang til et liv i frihet, bør imidlertid de forvaringsdømte etter hvert kunne overføres til en fengselsavdeling, eventuelt i et annet fengsel, hvor sikkerhetsnivået er lavere. Unntaksvis bør forvaringen også kunne ta til i et annet fengsel eller i en annen avdeling enn ressursavdelingen.»<sup>24</sup>*

---

<sup>22</sup> Fengselsloven av 12.12.1958 nr. 7 § 10 (1)

<sup>23</sup> Ot.prp.nr.46 (2000-2001) s. 41 pkt. 5.5.2.1 sjette avsnitt

<sup>24</sup> Ot.prp.nr.46 (2000-2001) s. 75 pkt. 10.3.3.3 til § 10 første ledd første avsnitt.



Hvilke grunner som ble ansett som «særlige» fremgår ikke eksplisitt av departementets redegjørelse. Det fremgår imidlertid klart at utvidelsen av hvor forvaringsdømte kan plasseres var «av hensyn til den domfelte». Det måtte være den mest hensiktsmessige soningssituasjonen for domfelte som kunne begrunne innsettelse i annet fengsel eller avdeling enn ressursavdeling. Om plasseringen av forvaringsdømte uttalte departementet videre at:

*«Utviklingen innenfor kriminalomsorgen av mer differensierte soningsmuligheter, soningsplanlegging og etableringen av ulike programmer, gjør at ikke bare den særlige anstalten, men også ressursavdelinger i fengsler og etter omstendighetene også andre fengselsavdelinger kan være egnede soningssteder for forvaringsdømte. For å få til den mest hensiktsmessige soningssituasjon for den enkelte og få en glidende overgang mot å bli løslatt på prøve, vil det som regel være hensiktsmessig å kunne spille på de ulike tilbudene som landets anstalter i sin helhet kan tilby. Unntaksvis vil det allerede ved starten av soningen være andre anstalter enn den særlige anstalten som kan tilby den mest egnede soningen.»<sup>25</sup>*

Ut fra forarbeidsuttalelsen kan det leses en presumsjon om at forvaringsavdelingene er best egnet til å ivareta forvaringsdømtes særlige behov. Kun «unntaksvis» vil det være andre avdelinger som er mest egnet for forvaringsdømte. Departementet ønsket likevel ikke å stenge for muligheten for plassering andre steder, dersom det var mest hensiktsmessig for domfelte.

På bakgrunn av de gjengitte uttalelsene er det nærliggende at «særlige grunner» siktet til tilfeller der plassering i en annen avdeling var det mest hensiktsmessige alternativet for domfeltes soning og rehabilitering.

I utkastet til ny straffegjennomføringslov ble forslaget om at forvaringsdømte «bør» innsettes i særlig anstalt eller ressursavdeling videreført.<sup>26</sup> Departementet valgte å ikke

---

<sup>25</sup> Ot.prp.nr.46 (2000-2001) s. 41 pkt 5.5.2.1 femte avsnitt.

<sup>26</sup> Ot.prp.nr.46 (2000-2001) s. 75 til § 10 første ledd andre avsnitt

videreføre regelen om at forvaringsdømte kan starte soningen i annet fengsel når «særlige grunner» tilsier det.<sup>27</sup> I den anledning uttaler departementet at:

*«Utkastet til straffegjennomføringslov har ikke en bestemmelse som tilsvarer forslaget til nytt fjerde punktum i fengselsloven § 10 første ledd om at forvaringsdømte kan starte soningen i fengsel bare når særlige grunner tilsier det. Departementet antar at utkastet til straffegjennomføringslov § 11 tredje ledd jf. § 10 annet ledd må forstås slik at det bare unntaksvis vil være aktuelt å la forvaringsdømte starte soningen i fengsel, og foreslår ikke endringer dersom de nevnte bestemmelsene i straffegjennomføringsloven blir vedtatt.»<sup>28</sup>*

Selv om vilkåret «særlige grunner» ikke er videreført, viser forarbeidsuttalelsen at plassering på annen avdeling eller fengsel var ment å gjelde «unntaksvis». Dette underbygger at utgangspunktet var ment å være innsettelse i avdeling tilrettelagt forvaringsdømtes særlige behov.

Departementet ønsket å videreføre alternativet om at forvaringsdømte kan påbegynne soningen i ordinære avdelinger, dersom det etter en individuell vurdering anses mest hensiktsmessig.

*«Personer som er idømt en strafferettslig særreaksjon kan innsettes i andre fengsler dersom individuelle vurderinger tilsier at det er hensiktsmessig og sikkerhetsmessig forsvarlig.»<sup>29</sup>*

#### 2.1.1.1 Delkonklusjon

Med «særlige grunner» etter fengselsloven § 10 første ledd ble det siktet til situasjoner der det var mest hensiktsmessig for den enkelte domfeltes soningsprogresjon med plassering i annen avdeling enn forvaringsavdeling.

---

<sup>27</sup> Ot.prp.nr.46 (2000-2001) s. 76 til § 10 første ledd siste avsnitt

<sup>28</sup> Ibid.

<sup>29</sup> Ot.prp.nr.5 (2000-2001) s. 153 til § 11 tredje avsnitt.

### 2.1.1.2 Forvaringsavdelingene etter det nye forvaringsinstituttet

Ved innføringen av det nye forvaringsinstituttet måtte lovgiver ta stilling til en del praktiske forhold innen kriminalomsorgen. I 2001 ble det bestemt at den «særlige anstalten» i fengselsloven § 10 skulle legges til Ila landsfengsel og sikringsanstalt.<sup>30</sup> Om forvaringsavdelingen uttalte departementet at:

*«Belegget skal reduseres og det skal bli bedre bemanning pr. Innsatt. De forvaringsdømte skal i utgangspunktet ikke plasseres sammen med andre innsatte. Men også andre anstalter kan være aktuelle, jf punkt 5.5.2.2 ovenfor, der forslaget til endring av fengselsloven § 10 er omtalt. Og forvaringsavdelingene på Ila må av og til kunne ta imot enkelte andre domfelte. Andre domfelte kan imidlertid ikke fortrenge de forvaringsdømte: De forvaringsdømte skal til enhver tid ha prioritet på Ila. Andre domfelte kan bare plasseres i forvaringsanstalten dersom de har tilsvarende behov som de forvaringsdømte.»<sup>31</sup>*

Tanken var flere ansatte per innsatt, og at forvaringsdømte ikke skulle sone med personer som ikke er idømt forvaring. Bakgrunnen er trolig at forvaringsdømte kan ha mer omfattende behov enn andre domfelte, og særlig den grunnleggende forutsetningen om at forvaringen skal ha et annet innhold enn tradisjonell fengselsstraff. Forvaringsdømte skulle ha prioritet på Ila, med den tette oppfølgingen avdelingen kan tilby.

Mer konkret om forvaringsavdelingene uttalte Justiskomiteen:

*«I en ordinær avdeling kan det være vanskelig å få tid og mulighet til å følge dem opp på en måte som ivaretar sikkerheten for omgivelsene og de innsattes behov. Det er derfor bra at det etableres særskilte ressursavdelinger i hver region. Disse må også innrettes slik at det blir mulig å ta hånd om domfelte som er dømt til forvaring etter systemet med særreaksjoner. Komiteen viser til at ressursavdelingene vil ha flere ansatte og et bredere faglig innslag enn ordinære avdelinger. Komiteen vil understreke at det er viktig at hensynet til sikkerheten er overordnet også i disse avdelingene. Komiteen ser fram til etableringen og utviklingen av de nye avdelingene,*

---

<sup>30</sup> Ot.prp.nr.46 (2000-2001) s. 43 pkt. 5.5.3 første avsnitt

<sup>31</sup> Ibid.

*og ber om at Stortinget blir orientert om arbeidet med det i statsbudsjettet for 2002.»<sup>32</sup>*

Komiteen skriver at de «*ser frem til etableringen og utviklingen av de nye avdelingene, (...)»*. Arbeidet med avdelingene som skulle ta imot forvaringsdømte var altså i gang da loven ble vedtatt. Ifølge statsbudsjettet for 2002 som Justiskomiteen referer til, ble det:

*«satt av ekstra midler til dekning av utgifter ifm. den nye forvaringsordningen ved Ila fengsel som trer i kraft fra 1.1.2002.»<sup>33</sup>*

Forvaringsordningen på Ila ble satt i kraft 01.01.2002. Det er nærmere åtte måneder etter at strgjfl. § 11 tredje ledd ble vedtatt. Videre ble forvaringsavdelingen i Trondheim fengsel opprettet i 2010,<sup>34</sup> og Bredtveit fengsel begynte å ta i imot kvinnelige forvaringsdømte da forvaringsordningen trådte i kraft i 2002. Det var altså et begrenset antall forvaringsplasser da strgjfl. § 11 tredje ledd ble vedtatt. Dette må ses i lys av at det nye forvaringsinstituttet trådte i kraft i 2002.

Forvaringsordningen var altså helt i startfasen da strgjfl. § 11 tredje ledd ble vedtatt. Det er naturlig at det var usikkerhet knyttet til antallet forvaringsdommer etter det nye systemet, og hvordan kapasiteten i forvaringsavdelingene ville utspille seg. Dette kan tale for en oppfordring fra lovgiver på vedtakelsestidspunktet om at forvaringsdømte skulle plasseres på forvaringsavdeling dersom det var plass.

Selv om kapasitetssituasjonen i 2002 er relevant, er den på ingen måte avgjørende for forståelsen av «bør» i strgjfl. § 11 tredje ledd. Departementet uttalte selv ved forarbeidet til straffegjennomføringsloven at det var en forutsetning at ressursavdelingene ble tilført nok ressurser:

*«ressursavdelingene forutsettes tilført ressurser for bedre å ivareta oppfølging av innsatte som har særlige behov.»<sup>35</sup>*

---

<sup>32</sup> Innst.O.nr.60 (2000-2001) pkt. 7.1.2 niende avsnitt

<sup>33</sup> St.prp.nr.1 (2000-2001) Statsbudsjettet medregnet folketrygden side 32

<sup>34</sup> Sivilombudets besøksrapport Trondheim fengsel (2015) s. 22 pkt. 5.6 første avsnitt

<sup>35</sup> Ot.prp.nr.5 (2000-2001) s. 153 til § 10 fjerde avsnitt

#### *2.1.1.3 Oppsummering av forhistorien til strgjfl. § 11 tredje ledd*

Forhistorien til strgjfl. § 11 tredje ledd viser at det har vært en grunnleggende forutsetning at forvaring skal ha et annet innhold enn ordinær fengselsstraff. Denne forutsetningen skal realiseres gjennom egne forvaringsavdelinger, hvor forvaringsdømte blir tilbudt et individuelt tilrettelagt soningstilbud som skal ivareta deres særlige behov.

Utgangspunktet har ment å være at forvaringsdømte skal settes inn i avdeling tilrettelagt deres særlige behov. Lovgiver har likevel ikke stengt for muligheten til plassering i andre avdelinger, dersom det etter en individuell vurdering anses mest hensiktsmessig for den enkelte forvaringsdømte.

#### *2.1.1.4 Forskrift om straffegjennomføring (FOR-2002-02-22-183)*

Forskrift om straffegjennomføring gjelder for forvaring, så langt den passer med forskrift om gjennomføring av forvaring, jf. § 1-1. Innsettelse i fengsel er regulert gjennom forskrift om straffegjennomføring § 3-4. Bestemmelsen gjelder for personer idømt fengselsstraff i 2 år eller mindre, og barn. I tillegg gir bestemmelsen regler for domfeltes rett til å gjøres kjent med adgangen til å søke om overføring til straffegjennomføring i hjemlandet. Bestemmelsen regulerer ikke innsettelse av forvaringsdømte.

#### *2.1.1.5 Forskrift om særreaksjonen forvaring (FOR-2004-03-05-481)*

Forskrift om særreaksjonen forvaring (heretter forvaringsforskriften) gjelder for gjennomføring av forvaring idømt etter straffeloven § 39 c (nåværende strl. § 40), jf. forvaringsforskriften § 1.

Forskriften § 6 regulerer innsettelse av forvaringsdømte:

*«Gjennomføring av forvaring skal påbegynnes i avdeling som er tilrettelagt for domfelte med særlige behov, jf. straffegjennomføringsloven § 11, 3. ledd og § 10, 2. ledd. Senest når dom på forvaring er rettskraftig, skal domfelte søkes overført til slik avdeling. Vedkommende skal som hovedregel ikke plasseres sammen med domfelte som ikke er idømt forvaring.*

*Dersom det er nødvendig av hensyn til sikkerheten og vilkårene for øvrig foreligger kan den forvaringsdømte settes inn i avdeling med særlig høyt sikkerhetsnivå, jf. straffegjennomføringsloven § 11, 2. ledd og § 10, 2. ledd.*

*Domfelte som er overført fra tvungent psykisk helsevern i medhold av psykisk helsevernloven § 5-6 skal alltid settes inn i avdeling som er tilrettelagt for domfelte med særlige behov. Disse skal ikke plasseres i avdeling sammen med andre domfelte med mindre de samtykker.»*

### Ordlyden

Formuleringen «skal» i første ledd første punktum tilsier at utgangspunktet er at forvaringsdømte plasseres i forvaringsavdeling ved soningsstart. Ordlyden skiller seg fra uttrykket «bør» i strgfjl. § 11 tredje ledd, og det kan spørres om det foreligger motstrid mellom lov og forskrift.

Henvisningen i forskriften § 6 første ledd første punktum til strgfjl. §§ 11 tredje ledd og 10 andre ledd taler for at forskriften er ment å presisere loven. Det er naturlig å legge til grunn at departementet har identifisert forholdet mellom forskrift og lov, og at forholdet siktes klarlagt gjennom henvisningen. Det må kunne presumeres at departementet ikke bevisst har gitt en forskrift som strider mot loven. Henvisningen taler derfor i retning av at departementet ikke har ment å skape motstrid. Det er heller ikke slik at formuleringene utelukker hverandre, og det legges derfor til grunn at det ikke er motstrid mellom lov og forskrift. Det mest nærliggende er at forskriften § 6 presiserer en ellers vag ordlyd i loven.

Andre punktum setter en tidsfrist for når domfelte senest skal søkes overført til forvaringsavdeling. Regelen skal trolig sikre at domfelte på et tidspunkt blir forsøkt overført til forvaringsavdeling, slik at de kan dra nytte av avdelingens tilbud. Andre punktum kan derfor sies å underbygge hovedregelen i første punktum.

Det ville vært uhensiktsmessig og rettssikkerhetsmessig betenkelig dersom personer uten endelige forvaringsdommer skulle innsettes i forvaringsavdelinger. Regelen kan dermed

fange opp ankeprosessen, slik at de som anker forvaringsdommen ikke havner på forvaringsavdeling.

Andre og tredje ledd regulerer når forvaringsdømte kan innsettes i avdeling med særlig høyt sikkerhetsnivå, og innsettelse av domfelte som er overført fra tvungent psykisk helsevern.

#### *2.1.1.6 Merknader til de enkelte bestemmelser*

Avslutningsvis i forskriften er det inntatt et kapittel med merknader til de enkelte bestemmelsene. Utgangspunktet for innsettelse av forvaringsdømte følger av merknadene til ulike bestemmelser i forskriften, herunder merknaden til § 7. Bestemmelsen gjelder overføring til andre fengsler i tråd med domfeltes samtykke. Den er derfor ikke direkte relevant for spørsmålet vårt om ufrivillig plassering i andre fengsler grunnet plassmangel i forvaringsavdeling. Merknaden til bestemmelsen er likevel interessant da den uttaler seg om utgangspunktet for hvor forvaring skal gjennomføres:

*«Utgangspunktet er at forvaringsstraffen skal gjennomføres i avdeling tilrettelagt for domfelte med særlige behov.»*

Merknaden til § 8 gjengir også utgangspunktet for innsettelse av forvaringsdømte:

*«Forvaring skal som utgangspunkt gjennomføres i avdeling tilrettelagt for domfelte med særlige behov.»*

#### *2.1.1.7 Oppsummering*

Det samlede rettskildebildet viser at det har vært en grunnleggende forutsetning siden arbeidet med forvaringsinstituttet startet at forvaring skal ha et annet innhold enn ordinær fengselsstraff. Helt siden den tidligere fengselsloven var i kraft, har utgangspunktet vært at forvaringsdømte skal sone i avdeling særlig tilrettelagt for deres behov.

### 2.1.2 Konklusjon

Det rettslige utgangspunktet for innsettelse av forvaringsdømte er at de skal påbegynne soningen i avdeling tilrettelagt for deres særlige behov, jf. forskrift om særreaksjonen forvaring § 6, jf. strgjfl. §§ 11 tredje ledd og 10 andre ledd.

## **2.2 Kan plassmangel begrunne unntak fra utgangspunktet om plassering i forvaringsavdeling ved soningsstart?**

Tidligere gjennomgang av strgjfl. § 11 tredje ledd og forvaringsforskriften § 6 viser at plassmangel ikke er eksplisitt nevnt som et unntak. Det følger av merknaden til forvaringsforskriften § 6 at:

*«I påvente av plass i avdeling tilrettelagt for domfelte med særlige behov kan vedkommende likevel plasseres i annet fengsel.»*

Merknaden formulerer et unntak som ikke følger av verken strgjfl. § 11 tredje ledd eller forskriften om forvaring § 6. Dette reiser spørsmål ved om unntaket har tilstrekkelig forankring i lov.

Grunnloven § 94 oppstiller krav til hjemmelsgrunlaget for fengslinger og andre frihetsberøvelser:

*«Ingen må fengsles eller berøves friheten på annen måte uten i lovbestemte tilfeller og på den måte som lovene foreskriver. Frihetsberøvelsen må være nødvendig og ikke utgjøre et uforholdsmessig inngrep.»*

Første punktum stadfester legalitetsprinsippet, og er en særskilt regulering av det alminnelige legalitetsprinsippet som følger av Grl. § 113:

*«Myndighetenes inngrep overfor den enkelte må ha grunnlag i lov.»*

Bestemmelsen fastslår at myndighetenes «inngrep» overfor enkeltindivider krever grunnlag i lov. I motsetning til Grl. § 113 som retter seg mot alle «inngrep» fra myndighetene, gjelder Grl. § 94 spesifikt for fengsling og andre frihetsberøvelser. I Grl. § 94 kommer



legalitetsprinsippet til uttrykk gjennom formuleringen «uten i lovbestemte tilfeller og på den måte som lovene foreskriver».

Grl. § 94 første punktum viderefører den tidligere Grl. § 99 første ledd første punktum:

*«Ingen maa fængslig anholdes, uden i lovbestemt Tilfælde og paa den ved Lovene foreskrevne Maade. For ubeføiet Arrest, eller ulovligt Ophold, staa Vedkommende den Fængslede til Ansvar.»<sup>36</sup>*

Den tidligere Grl. § 99 første ledd sa ikke mer enn det som følger av legalitetsprinsippet.<sup>37</sup>

Ved Grunnlovsrevisjonen i 2014 var internasjonale konvensjoner sentrale inspirasjonskilder for utformingen av den nye Grl. § 94. Dette gjaldt særlig EMK art. 5 og FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter art. 9. Legalitetsprinsippet ved frihetsberøvelser fremkommer av EMK art. 5 første ledd andre punktum:

*«1. Everyone has the right to liberty and security of person. No one shall be deprived of his liberty save in the following cases and in accordance with a procedure prescribed by law:*

*a. the lawful detention of a person after conviction by a competent court;*

*b. the lawful arrest or detention of a person for non-compliance with the lawful order of a court or in order to secure the fulfilment of any obligation prescribed by law;*

*c. the lawful arrest or detention of a person effected for the purpose of bringing him before the competent legal authority on reasonable suspicion of having committed an offence or when it is reasonably considered necessary to prevent his committing an offence or fleeing after having done so;*

*d. the detention of a minor by lawful order for the purpose of educational supervision or his lawful detention for the purpose of bringing him before the competent legal authority;*

*e. the lawful detention of persons for the prevention of the spreading of infectious diseases, of persons of unsound mind, alcoholics or drug addicts or vagrants;*

---

<sup>36</sup> Dok.nr.16 pkt. 22.2 andre avsnitt

<sup>37</sup> Dok.nr.16 (2011-2012) pkt. 22.2 tredje ledd

*f. the lawful arrest or detention of a person to prevent his effecting an unauthorized entry into the country or of a person against whom action is being taken with a view to deportation or extradition.  
(...)”.*

Første punktum fastslår den grunnleggende retten til frihet og sikkerhet. Legalitetsprinsippet fremgår av andre punktum, før bokstav a-f gir en uttømmende liste over lovlige frihetsberøvelser. Ved revisjonen av Grunnloven i 2014 valgte Menneskerettsutvalget å ikke foreslå en tilsvarende opplisting i Grl. § 94. Begrunnelsen var særlig risikoen for at det kunne åpne for uønskede frihetsberøvelser, og for at bestemmelsen «svulmer opp».<sup>38</sup> En opplisting ville dessuten ikke harmonere med den tradisjonelle og kortfattede lovteknikken i Grunnloven ellers.

I stedet for en uttømmende liste foreslo Menneskerettsutvalget å forby den vilkårlige frihetsberøvelsen, som også er det overordnede formålet med EMK artikkel 5.<sup>39</sup> Dette skulle formidles gjennom uttrykkene «nødvendig» og «ikke forholdsmessig». Dette skulle skape klarere rammer for lovgiver, kontra en opplisting av lovlige frihetsberøvelser.

Legalitetsprinsippet ved frihetsberøvelser fremkommer også av FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter artikkel 9 tredje punktum:

*«Everyone has the right to liberty and security of person. No one shall be subjected to arbitrary arrest or detention. No one shall be deprived of his liberty except on such grounds and in accordance with such procedure as are established by law.”*

Det er på det rene at idømmelse av forvaring etter strl. § 40 faller inn under virkeområdet til Grl. § 94. Det som kan problematiseres er om avgjørelsen av hvor forvaringsdømte skal sone er et «inngrep» etter Grl. § 94 som krever grunnlag i lov.

---

<sup>38</sup> Dok.nr.16 (2011-2012) Del IV pkt. 22.6 tredje avsnitt

<sup>39</sup> Dok.nr.16 (2011-2012) Del IV s. 116 pkt. 22.6 fjerde avsnitt

2.2.1 Er avgjørelsen hvor forvaringsdømte skal påbegynne soningen er et «inngrep», jf. GrL. § 94?

En naturlig språklig forståelse av ordlyden «inngrep» tilsier at det må være en avgjørelse eller handling som griper inn i den enkelte sitt liv. Inngrepet må etter ordlyden «den enkelte» knytte seg til én bestemt person. Prinsippet om at «inngrep» fra myndighetene må ha grunnlag i lov fastslår det demokratiske prinsippet om at staten må ha støtte i folkeviljen i lovs form for å iverksette slike tiltak.

Forarbeidene til bestemmelsen kaster lys over hva som utgjør et «inngrep»:

*«For at man kan tale om et «inngrep», må det foreligge kvalifiserte forhold som rammer den enkelte, for eksempel avslag på søknad om å reise bygninger på egen eiendom, pålegg om hvilken skole barnet skal gå på, forbud mot beite i områder der det opprinnelig forelå beiterett osv. (...)»<sup>40</sup>*

Det må altså være kvalifiserte forhold for at det skal være tale om et «inngrep». At forholdet må være «kvalifisert» innebærer at det må ha stor betydning, og ikke ethvert forhold som rammer den enkelte er tilstrekkelig. Det er ikke tvil om at idømmelse av forvaring er et «inngrep». Mer tvilsomt er om avgjørelsen om hvor forvaringsdømte skal sone utgjør et selvstendig «inngrep».

Det er relevant å se hen hva slags beslutning innsettelse av forvaringsdømte er. Beslutning om innsettelse fattes av regionalt nivå, og regnes etter forarbeidene til strgfjl. § 11 som et enkeltvedtak.<sup>41</sup> Opprinnelig var det foreslått i samme forarbeider at slike enkeltvedtak kunne påklages.<sup>42</sup> Det ble derimot gjort unntak fra klageadgangen etter en fornyet vurdering av departementet ved behandlingen av lovforslaget til ny straffegjennomføringslov. Hovedbegrunnelsen var at en klageadgang var lite hensiktsmessig:

---

<sup>40</sup> Dok.nr.16 (2011-2012) Del IV s. 247 tredje avsnitt

<sup>41</sup> Ot.prp.nr.5 (2000-2001) s 153 pkt. 13.1 Til § 10 første avsnitt

<sup>42</sup> Ibid.

*«Etter en fornyet vurdering er departementet kommet til at dette vil være en lite hensiktsmessig løsning av flere årsaker. For det første vil ikke domfelte være i noen særlig bedre stilling med en klageadgang på innsettelsesvedtak enn uten en slik klageadgang. Det er, som Justiskomiteen viser til, slik at domfelte vil kunne søke seg overført til et annet fengsel fra dag en samtidig som at en klage på innsettelsesvedtaket ikke fører til at innsettelsen utsettes. Fra en administrativ synsvinkel er også en klageadgang på slike type vedtak uheldig fordi det kan føre til en betydelig arbeidsbelastning i form av klagesaker til departementet.»<sup>43</sup>*

På denne bakgrunn ble strgfjl. § 7 bokstav f andre punktum lovfestet. Bestemmelsen fastslår at innsatte ikke kan klage på beslutning om innsettelse i fengsel.

Det faktum at innsettelse i fengsel er et enkeltvedtak, tilsier at det «gjelder rettigheter eller plikter» til innsatte.<sup>44</sup> Et enkeltvedtak er ikke automatisk det samme som et «inngrep». For eksempel vil innvilgelse av et omsøkt gode utgjøre et enkeltvedtak, men ikke et «inngrep».

Det er klart ut fra definisjonen av «enkeltvedtak» at innsettelse påvirker innsattes rettigheter og plikter. Siden det er regionalt nivå i kriminalomsorgen som bestemmer hvor innsatte skal påbegynne soningen, fungerer innsettelsesvedtaket som et pålegg om hvor innsatte skal sone. Innsatte har med andre ord en plikt til å innrette seg etter regionens vedtak. Innsatte kan senere søke seg overført til andre fengsler, men de kan ikke bestemme selv hvor de skal påbegynne soningen. Det skal tas hensyn til nærhetsprinsippet i vurderingen av hvor de skal innsettes,<sup>45</sup> men domfelte kan ikke avgjøre plasseringen selv.

Forarbeidene til Grl. § 113 viser at pålegg om hvor individer skal oppholde seg kan utgjøre «inngrep». For eksempel viser Menneskerettsutvalget til at pålegg om hvilken skole barn skal gå på kan utgjøre et «inngrep». Bakgrunnen er at et slikt pålegg griper inn i den enkeltes bevegelsesfrihet, og dermed krever grunnlag i lov.

---

<sup>43</sup> Spørsmål fra Justiskomiteen vedrørende Ot.prp.nr.5 (2000-2001) om lov om gjennomføring av straff, spørsmål 6

<sup>44</sup> Forvaltningsloven § 2 første ledd bokstav b

<sup>45</sup> Straffegjennomføringsloven § 11 første ledd

Et enkeltvedtak om innsettelse vil fungere som et pålegg om hvor innsatte skal oppholde seg. Det skjeve maktforholdet mellom forvaringsdømte og staten, herunder kriminalomsorgen, underbygger at avgjørelse om hvor vedkommende skal sone er et «kvalifisert forhold som rammer den enkelte».

Avgjørelsen om hvor forvaringsdømte skal sone har potensiale til å ramme den enkelte hardt, da soningstilbudet i de ulike fengslene varierer. Forvaringsdømte som Jussbuss har snakket med forteller om ulike soningstilbud, og en vanlig søknadsgrunn for overføring til andre fengsler er at de tilbyr andre aktivitetstilbud, behandlinger, programmer osv. Siden innholdet i soningen kan være avgjørende for rehabiliteringen, kan dermed plasseringen også være av stor betydning. Beslutningen om hvor domfelte skal påbegynne soningen kan av den grunn anses som et «kvalifisert forhold som rammer den enkelte».

Hensynet til forvaringsdømtes forutberegnelighet taler særlig for at avgjørelse om plassering må ha grunnlag i lov. Ved så omfattende inngrep som idømmelse av forvaring, er det viktig at selve gjennomføringen av straffen også fremgår av lov. Dette er essensielt for å sikre korrekt gjennomføring av straffen.

#### *2.2.1.1 Delkonklusjon*

Avgjørelse om hvor forvaringsdømte skal innsettes ved soningsstart er et «inngrep» etter Grl. § 94.

*2.2.2 Foregår praksisen hvor plassmangel i forvaringsavdelingene begrunner innsettelse av forvaringsdømte i ordinær avdeling «i lovbestemte tilfeller» og «på den måte som lovene foreskriver», jf. Grl. § 94?*

Ordlyden «i lovbestemte tilfeller» og «på den måte som lovene foreskriver» tilsier at praksisen må ha tilstrekkelig forankring i lov. Dette er et særlig uttrykk for det alminnelige legalitetsprinsippet som følger av Grl. § 113. Det er mest rettspraksis knyttet til Grl. § 113 ved tolkningen av legalitetsprinsippet, og det vil derfor tas utgangspunkt i disse i det følgende.

Etter den tradisjonelle læren om legalitetsprinsippet omfatter også lovsbegrepet forskrifter gitt med hjemmel i Stortingets lovgivning.<sup>46</sup> Kravet om grunnlag i lov kan altså være oppfylt dersom praksisen har grunnlag i en forskrift. Forutsetningen er at loven åpner for en slik forskriftshjemmel.

Det er lagt til grunn i fast høyesterettspraksis at inngrep må ha et formelt, rettslig grunnlag som må oppfylle kvalitative krav til lovhjemmel:

*«Legalitetsprinsippet krever at inngrep overfor enkeltindivider må ha et formelt, rettslig grunnlag. I tillegg må lovhjemmelen oppfylle visse krav til klarhet - den må være tilgjengelig og så presis som forholdene tillater, jf. Rt-2014-1105 avsnitt 30.»<sup>47</sup>*

De kvalitative kravene til lovhjemmelen følger også av EMD sin praksis. Domstolen har uttalt at lovskravet ved frihetsberøvelser er særlig strengt sammenlignet med det alminnelige lovskravet som gjelder for øvrige menneskerettigheter i konvensjonen:

*“(…) Article 5 § 1 does not merely refer back to domestic law; like the expressions “in accordance with the law” and “prescribed by law” in the second paragraphs of Articles 8 to 11, it also relates to the “quality of the law”, requiring it to be compatible with the rule of law, a concept inherent in all the Articles of the Convention. “Quality of the law” in this sense implies that where a national law authorizes deprivation of liberty it must be sufficiently accessible, precise and foreseeable in its application, in order to avoid all risk of arbitrariness (…).”<sup>48</sup>*

2.2.2.1 Er forvaringsforskriften § 6 «tilgjengelig» og «så presis som forholdene tillater», jf. HR-2020-1967-A avsn. 35.

Hvor strenge krav som stilles til lovhjemmelen vil variere etter arten av inngrepet og hvor hardt det rammer.<sup>49</sup> Det vil være umulig å formulere lovhjemmel slik at alle muligheter dekkes av ordlyden. På et punkt må hensynet til den enkeltes forutberegnelighet vike for

---

<sup>46</sup> Dok.nr.16 (2011-2012) Del IV pkt. 41.2 andre avsnitt

<sup>47</sup> HR-2020-1967-A avsn. 35

<sup>48</sup> Mooren v. Germany (2009) Application no. 11364/03 p. 76

<sup>49</sup> HR-2020-1967-A avsn. 36, Rt-2006-1382 avsn. 51

hensynet til fleksibilitet og rettsutvikling. På strafferettens område må prinsippet tolkes strengere enn innenfor sivilretten.<sup>50</sup>

Høyesterett har uttalt at ordlyden er utgangspunktet for tolkningen, men at andre rettskildefaktorer må trekkes inn ved tolkningstil. Sentrale hensyn i vurderingen er hensynet til klarhet og forutsigbarhet for borgerne:

*«Legalitetsprinsippet får anvendelse generelt der staten gjør inngrep overfor den enkelte, og krever hjemmel i lov, jf. Grunnloven § 113. Det innebærer at lovens ordlyd står sentralt ved tolkningen. Men tolkningstil må løses ut fra hva som er best i samsvar med en avveining av samtlige rettskildefaktorer og som sikrer tilstrekkelig klarhet og forutsigbarhet for borgerne.»<sup>51</sup>*

Ordlyden vi tar utgangspunkt i er forvaringsforskriften § 6:

*«Gjennomføring av forvaring skal påbegynnes i avdeling som er tilrettelagt for domfelte med særlige behov, jf. straffegjennomføringsloven § 11, 3. ledd og § 10, 2. ledd. Senest når dom på forvaring er rettskraftig, skal domfelte søkes overført til slik avdeling. Vedkommende skal som hovedregel ikke plasseres sammen med domfelte som ikke er idømt forvaring.*

*Dersom det er nødvendig av hensyn til sikkerheten og vilkårene for øvrig foreligger kan den forvaringsdømte settes inn i avdeling med særlig høyt sikkerhetsnivå, jf. straffegjennomføringsloven § 11, 2. ledd og § 10, 2. ledd.*

*Domfelte som er overført fra tvungent psykisk helsevern i medhold av psykisk helsevernloven § 5-6 skal alltid settes inn i avdeling som er tilrettelagt for domfelte med særlige behov. Disse skal ikke plasseres i avdeling sammen med andre domfelte med mindre de samtykker.»*

Tilgjengelighetsspørsmålet knytter seg til om forvaringsforskriften § 6 er tilgjengelig for den alminnelige borger. Selv om forskrifter generelt kan være mindre tilgjengelige enn lover, er

---

<sup>50</sup> HR-2020-1967-A avsn. 36

<sup>51</sup> Rt-2014-1281 avsn. 48.

det på det rene at forvaringsforskriften § 6 er tilgjengelig for den alminnelige borger. Det avgjørende er om forvaringsforskriften § 6 er «så presis som forholdene tillater», jf. HR-2020-1967-A avsn. 35.

Ordlyden i første ledd første punktum gir et klart utgangspunkt om at forvaringsdømte skal påbegynne soning i avdeling som er tilrettelagt deres særlige behov. Tredje punktum som sier at forvaringsdømte «som hovedregel» ikke skal plasseres sammen med domfelte som ikke er idømt forvaring underbygger dette utgangspunktet. Samtidig kan formuleringen «som hovedregel» indikere at det finnes unntakstilfeller hvor det er nødvendig at forvaringsdømte likevel plasseres med domfelte som ikke er idømt forvaring. Plassmangel i forvaringsavdelingene er imidlertid ikke nevnt som et slikt unntak i ordlyden. Annet og tredje ledd nevner heller ikke plassmangel som unntak.

Bestemmelsen er taus hva gjelder plassmangel som begrunnelse for plassering i annen avdeling enn forvaringsavdeling. Isolert sett kan dette tale for at bestemmelsen ikke er «så presis som forholdene tillater». En tolkning av ordlyden er derimot ikke avgjørende for spørsmålet, da andre rettskildefaktorer må trekkes inn.

Merknaden til § 6 første ledd tredje punktum sier at:

*«I påvente av plass i avdeling tilrettelagt for domfelte med særlige behov kan vedkommende likevel plasseres i annet fengsel.»*

Merknaden formulerer et unntak som verken følger av ordlyden i strgf. § 11 eller forvaringsforskriften § 6. Dette reiser spørsmål ved merknadens rettskildemessige vekt. Vekten avhenger blant annet av om merknaden har status som forarbeid eller etterarbeid.

Merknadene ble redaksjonelt tilføyet etter at forskriften var ikraftsatt. Isolert kan dette tale for et etterarbeid. På den andre siden er det nærliggende at departementet har utarbeidet merknaden som ledd i forarbeidet med forskriften. Merknaden formidler og presiserer departementets tolkning av bestemmelsen, i likhet med lovmerknader hvor lovgiver kommer med en kortfattet versjon av intensjonen bak lovbestemmelsene.



Jussbuss har etterspurt Lovavdelingens syn på den rettskildemessige vekten til merknadene. Avdelingen kunne imidlertid ikke besvare henvendelsen, da det innebar et tolkningsspørsmål.

Det legges til grunn at merknadene uttrykker departementets tolkning av forskriften. De gis derfor status som forarbeid. De vil derfor være en relevant rettskildefaktor ved tolkningen av om forvaringsforskriften § 6 er tilstrekkelig klar. Merknadene har derimot en begrenset rettskildemessig vekt, da de ikke nødvendigvis har bakgrunn i lovgiverviljen.

Merknaden til § 6 er klar på at plassmangel i forvaringsavdelingene kan begrunne plassering av forvaringsdømte i andre fengselsavdelinger. På den ene siden er det naturlig at kriminalomsorgen har behov for en slik mulighet dersom forvaringsavdelingene ikke har ledig kapasitet. Det er praktisk umulig å ta imot flere enn de har plass til.

På den andre siden har merknaden begrenset rettskildemessig vekt. Det fremgår ikke av merknaden hvor langvarig plassmangelen kan være, og merknaden formulerer derfor et svært omfattende unntak. Det er problematisk for den enkelte domfeltes forutberegnelighet at et så inngripende unntak ikke kan leses ut fra verken lovens eller forskriftens ordlyd.

Langvarig plassmangel kan medføre svært uheldige konsekvenser for domfelte, dersom vedkommende plasseres på en avdeling uten et egnet soningstilbud. Domfelte kan risikere å ikke få et nødvendig behandlingstilbud fra soningsstart. Manglende behandling kan resultere i at vedkommende ikke rehabiliteres, og forblir fengslet grunnet gjentakelsesfare. Langvarig plassmangel kan altså ramme den enkelte svært hardt.

Det kan ikke utledes et øvre tak av ordlyden i § 6 eller i merknaden for hvor lenge plassmangel i forvaringsavdeling kan begrunne innsettelse i annen avdeling. Dette resulterer i at forvaringsdømte sitter på ubestemt tid i ordinære avdelinger, i påvente av plass i forvaringsavdeling. Fravær av et øvre tak sikrer ikke forutberegnelighet for den enkelte. Tvert imot forteller innsatte Jussbuss har snakket med at det skaper en svært uforutsigbar situasjon, hvor det er usikkert når de overføres til forvaringsavdeling for kartlegging og behandling.

På den andre siden kan det være forståelig at det ikke finnes et øvre tak for plassmangel, da varigheten er vanskelig å forutberegne. Plassmangel er et dynamisk moment, som vil endre seg etter blant annet økonomiske og politiske prioriteringer. Også antall forvaringsdommer som idømmes av domstolen vil spille inn på antall plasser i forvaringsavdelingene. Likevel må forvaringsforskriften sikre tilstrekkelig klarhet og forutsigbarhet for forvaringsdømte. At ordlyden ikke sier hvor langvarig plassmangelen kan være sikrer svært lite forutberegnelighet for den enkelte domfelte.

Det er en klar forutsetning i forskrift, forarbeider og lov at forvaring skal ha et annet innhold enn et vanlig fengselsopphold. For forvaringsdømte som soner på ordinære avdelinger uten et egnet soningstilbud, blir ikke forutsetningen for forvaringen nødvendigvis oppfylt. Når de soner på slike avdelinger i flere år grunnet plassmangel i forvaringsavdelingene, er det grunn til å betvile om de i realiteten får et soningstilbud som skiller seg fra ordinære fengselsstraffer.

Det fremgår av høyesterettspraksis at det kan være relevant å tolke hjemmelsgrunnlaget i lys av andre regler i loven eller forskriften der hjemmelen fremgår.<sup>52</sup> Av forvaringsforskriften § 8 om overføring til annet fengsel i strid med domfeltes eget ønske fremgår det at:

*«Overføring til avdeling tilrettelagt for domfelte med særlige behov til annet fengsel eller avdeling i strid med domfeltes eget ønske kan bare besluttes når særlig tungtveiende sikkerhetsmessige grunner tilsier det. Slik overføring kan også unntaksvis besluttes dersom akutte bygnings- og bemanningsmessige forhold eller plassmangel gjør det nødvendig. Overføringen bør ære av rent midlertidig karakter og forholdene bør legges til rette for å redusere ulempene for domfelte.»*

Ved tvangsoverføring fra forvaringsavdeling til annen avdeling fremgår det altså at det bare kan besluttes dersom «akutte bygnings- og bemanningsmessige forhold eller plassmangel gjør det nødvendig». Det er uklart av ordlyden om «akutte» knytter seg til både bygnings- og bemanningsmessige forhold og plassmangel. Likevel fremgår det av ordlyden at overføringen

---

<sup>52</sup> HR-2020-1967-A avsn. 51

skal være av «rent midlertidig karakter», noe som utelukker mer langvarige opphold på annen avdeling enn forvaringsavdeling på disse grunnlagene. At plassmangel er nevnt som et unntak i ordlyden til § 8, og ikke til § 6 sikrer liten grad av konsistens og klarhet rundt innsettelsesreglene.

Sett hen til de omfattende konsekvensene plassmangelunntaket kan ha for forvaringsdømte, taler hensynet til deres forutberegnelighet for at forvaringsforskriften § 6 ikke er «så presis som forholdene tillater».<sup>53</sup> Merknaden som formulerer plassmangelunntaket har verken forankring i loven, lovens forarbeider, eller forskriftens ordlyd. Den setter uansett ikke krav til varigheten av plassmangelen.

Fravær av et øvre tak innebærer at forvaringsdømte sitter på ubestemt tid i ordinær avdeling, og risikerer å ikke få et soningstilbud som er tilrettelagt deres særlige behov i tråd med lovgivers forutsetning. Dette kan neppe sies å sikre deres forutberegnelighet for når de blir satt inn i forvaringsavdeling.

#### *2.2.2.2 Delkonklusjoner*

Forvaringsforskriften § 6 er ikke «så presis som forholdene tillater», jf. HR-2020-1967-A avsn. 35.

#### *2.2.3 Konklusjon*

Plassmangel i forvaringsavdelingene kan ikke begrunne plassering i andre fengsler ved soningsstart etter forvaringsforskriften § 6.

### **2.3 Prøveløslatelse og forlengelse av forvaring**

#### *2.3.1 Innledning*

En av forutsetningene med innføringen av forvaringsinstituttet var at forvaringsstraffen skulle ha et annet innhold enn ordinær fengselsstraff. Dette skulle sikres gjennom egne

---

<sup>53</sup> HR-2020-1967-A avsn. 35

forvaringsavdelinger. Tanken var at forvaringsavdelingene skulle tilføres tilstrekkelig med ressurser til å tilby forvaringsdømte skreddersyde soningsplaner, med sikte på endring og utvikling hos den enkelte.

Forvaringsdømte som soner i andre fengsler grunnet plassmangel i forvaringsavdeling, er dermed ikke garantert den tette oppfølgingen fra soningsstart. De fleste ordinære fengselsavdelinger har ikke kapasitet til å gi personer idømt forvaring en skreddersydd soningsplan. Dette kan stå i veien for en gradvis progresjon, og i verste fall hindre en vellykket rehabilitering. På denne bakgrunn er det interessant å undersøke hvordan dagens praksis kan påvirke rettens vurderinger av prøveløslatelse fra forvaring og forlengelse av forvaringens tidsramme.

### *2.3.2 Den videre fremstillingen*

I den videre fremstillingen vil det først redegjøres for de rettslige utgangspunktene for forvaringens varighet. Deretter spørres hvilke vurderingstema som gjelder for prøveløslatelse fra forvaring og forlengelse av forvaring. Følgelig drøftes hvilke konsekvenser dagens praksis kan ha for forvaringsdømtes muligheter for prøveløslatelse og adgangen til forlengelse av forvaringens tidsramme. I den forlengelse spørres det om dagens praksis kan medføre at tidsrammen for forvaring blir uforholdsmessig lang.

### *2.3.3 Rettslige utgangspunkter for forvaringens varighet*

Regler om varigheten av forvaringen følger av strl. § 43:

*«I dom på forvaring fastsettes en tidsramme som vanligvis ikke bør overstige 15 år, og som ikke kan overstige 21 år. For lovbrudd som har en strafferamme på fengsel i inntil 30 år, kan retten fastsette en tidsramme som ikke kan overstige 30 år. Var den domfelte under 18 år på handlingstidspunktet, bør tidsrammen vanligvis ikke overstige 10 år, og den kan ikke overstige 15 år. Etter begjæring fra påtalemyndigheten kan retten ved dom forlenge den fastsatte rammen med inntil 5 år om gangen. Sak om forlengelse reises ved tingretten senest 3 måneder før utløpet av forvaringstiden.*

*Retten bør også fastsette en minstetid for forvaringen som ikke må overstige 10 år. I de tilfeller hvor retten fastsetter en tidsramme som overstiger 15 år, kan retten likevel fastsette en minstetid som ikke kan overstige 14 år. I tilfeller der retten fastsetter en tidsramme som overstiger 21 år, kan retten fastsette en minstetid som ikke kan overstige 20 år.»*

I enhver forvaringsdom skal det altså fastsettes en tidsramme, hvor yttergrensen ikke bør overstige 15 år og ikke kan overstige 21 år. Ved særlige lovbrudd som med strafferamme på inntil 30 år kan ikke tidsrammen overstige 30 år. Etter andre ledd kan retten fastsette en minstetid for forvaringen, som er perioden forvaringsdømte må sone før de kan begjære seg løslatt på prøve. Utgangspunktet for forvaringens varighet er altså den tidsrammen som fastsettes av domstolen ved dom om forvaring.

Det fremgår av bestemmelsens første ledd fjerde punktum at tidsrammen «kan» forlenges av retten med inntil 5 år av gangen. Da må påtalemyndigheten begjære forlengelse, og sak må reises for tingretten senest 3 måneder før utløpet av forvaringstiden. Forvaring omtales gjerne som en «tidsubestemt straff» grunnet denne adgangen til å forlenge straffen periodevis.

## **2.4 Prøveløslatelse fra forvaring**

*2.4.1 Hvilket vurderingstema skal legges til grunn for vurderingen av prøveløslatelse fra forvaring?*

Straffeloven § 44 inneholder regler om prøveløslatelse fra forvaring:

*«Den domfelte kan løslates på prøve før utløpet av forvaringstiden. Er det fastsatt minstetid, kan den domfelte ikke løslates på prøve før minstetiden er utløpt. Prøvetiden skal være fra 1 til 5 år.*

*Når den domfelte eller kriminalomsorgen begjærer løslatelse på prøve, fremmer påtalemyndigheten saken for tingretten, som avgjør den ved dom. Når påtalemyndigheten samtykker i prøveløslatelse, kan slik løslatelse besluttes av kriminalomsorgen.*

*Behandlingen av en sak om prøveløslatelse skal påskyndes.*

*Den domfelte kan ikke begjære prøveløslatelse før 1 år etter at forvaringsdommen eller en dom som nekter prøveløslatelse, er endelig.»*

Etter ordlyden regulerer bestemmelsen prosessuelle forhold ved prøveløslatelsen, herunder når løslatelse kan skje, prøvetidens varighet og hvem som kan begjære løslatelse. Formuleringen domfelte «kan» løslates på prøve innebærer at det ikke er noen automatikk i at domfelte prøveløslates før utløpet av forvaringstiden. Domfelte kan videre ikke prøveløslates før fastsatt minstetid er utløpt. Hvorvidt prøveløslatelse skal innvilges er en vurdering som tilligger retten, men det materielle vurderingstemaet kan ikke utledes av strl. § 44.

I 2014 gjennomførte Høyesterett en samlet behandling av tre saker om prøveløslatelse fra forvaring.<sup>54</sup> Et prinsippspørsmål i sakene var hvilke rettslige kriterier som skulle legges til grunn for vurderingen av prøveløslatelse fra forvaring idømt etter den tidligere strl. § 39c nr. 1. I den første saken var spørsmålet om en av de domfelte for deltakelse i NOKAS-ranet skulle prøveløslates.<sup>55</sup> Han var idømt forvaring med en tidsramme på 16 år med minstetid på 10 år. Etter en gjennomgang av lov, forarbeider og rettspraksis konkluderte førstvoterende med følgende:

*«Min konklusjon er etter dette at vurderingstemaet ved en begjæring om prøveløslatelse fra forvaringsdom etter § 39c nr. 1, er om det må «antas å være en nærliggende fare for at lovbryteren på nytt vil begå en slik forbrytelse.»»<sup>56</sup>*

Dette vurderingstemaet ble også lagt til grunn i de to øvrige sakene Høyesterett behandlet samme dag.<sup>57</sup> Vurderingstemaet er altså om det på tidspunktet det begjæres prøveløslatelse

---

<sup>54</sup> Rt.2014.934, Rt.2014.946 og Rt.2014.951

<sup>55</sup> Rt.2014.934

<sup>56</sup> Rt.2014-934 avsn. 49

<sup>57</sup> Rt.2014.951 avsn. 10 og Rt.2014.946 avsn. 16

må «antas å være en nærliggende fare» for gjentakelse av lovbrudd nevnt i strl. § 39c nr. 1 (dagens strl. § 40). Videre om utgangspunktet for vurderingen uttaler Høyesterett at:

*«Utgangspunktet for vurderingen av prøveløslatelse vil være forvaringsdommen. Det som i praksis må avklares gjennom bevisførsel, er særlig om det har inntrådt endringer i lovbrüterens atferd og sosiale eller personlige funksjonsevne, som innebærer at retten har en annen vurdering av gjentakelsesfaren enn i forvaringsdommen.»<sup>58</sup>*

Det sentrale er om det har skjedd en utvikling hos domfelte som tilsier at gjentakelsesfaren er lavere enn på domstidspunktet. Dersom faren er redusert, tilsier dette at forvaring i fengsel ikke lenger er nødvendig for å ivareta samfunnsvernet. Videre viser førstvoterende til tidligere høyesterettsavgjørelse, som også knytter seg til utgangspunktet for vurderingen:

*«Når det skal tas stilling til prøveløslatelse fra forvaring, må enhver dommer forutsettes å ta utgangspunkt i at vilkårene for forvaring var til stede da forvaringsdommen ble truffet. Det skal imidlertid foretas en ny og selvstendig vurdering av gjentakelsesfaren. Selv om de gamle forholdene og øvrig historisk materiale naturlig trekkes inn som et bakteppe for vurderingen, vil det nye som måtte være kommet til, stå som det mest sentrale. Det er det nye materialet som blir avgjørende for utfallet av vurderingen blir en annen enn da forvaringsdommen ble avsagt.»<sup>59</sup>*

En selvstendig vurdering av gjentakelsesfaren på begjæringstidspunktet skal ta hensyn til domfeltes personlige og sosiale utvikling siden domstidspunktet. Denne utviklingen vil være avgjørende for om vedkommende kan løslates på prøve. Denne forståelsen av rettstilstanden er også lagt til grunn i juridisk litteratur, hvor Andenæs viser til den nevnte rettspraksis:

*«Det er da naturlig å anta at lovgiver har forutsatt at prøveløslatelse ikke kan finne sted hvis det fortsatt foreligger en slik nærliggende fare for alvorlige lovbrudd som*

---

<sup>58</sup> Rt.2014.934 avsn. 52

<sup>59</sup> Rt.2014.934 avsn. 52, jf. Rt.2010.469 avsn. 21

*forvaringsdommen bygget på. Dette synspunktet er også lagt til grunn i rettspraksis, se Rt.2014.934 med henvisning til tidligere praksis.»<sup>60</sup>*

#### 2.4.1.1 Konklusjon

Vurderingstemaet ved vurderingen av prøveløslatelse fra forvaring er om det må «antas å være en nærliggende fare» for at domfelte vil begå nye forvaringskvalifiserende handlinger.<sup>61</sup>

## 2.5 Forlengelse av tidsrammen for forvaring

### 2.5.1 Hvilket vurderingstema skal legges til grunn for vurderingen av forlengelse av forvaring?

Det følger av strl. § 43 første ledd fjerde og femte punktum at:

*«Etter begjæring fra påtalemyndigheten kan retten ved dom forlenge den fastsatte rammen med inntil 5 år om gangen. Sak om forlengelse reises ved tingretten senest 3 måneder før utløpet av forvaringstiden.»*

Ordlyden sier hvem som kan begjære forlengelse, og når slik begjæring skal fremsettes. De materielle vilkårene for forlengelse fremgår ikke av ordlyden.

Det følger av rettspraksis at forlengelse av forvaringsdom bare kan skje dersom vilkårene i ett av alternativene i strl. § 39c første ledd er oppfylt, altså dagens strl. § 40 første ledd:

*«Annet punktum sier ikke noe om betingelsene for at tidsrammen for forvaring skal kunne forlenges. Det er imidlertid klart at forlengelse bare kan skje dersom vilkårene i ett av alternativene i § 39c er oppfylt, jf. Matningsdal og Bratholm, Straffeloven (2. utgave) side 325.»<sup>62</sup>*

---

<sup>60</sup> Andenæs 2016, «Alminnelig strafferett» 6. utgave side 536 andre avsnitt

<sup>61</sup> Rt.2014.934 avsn. 49

<sup>62</sup> Rt.2012.1134 avsn. 14



Det må altså være en «nærliggende fare» for at lovbrysteren vil begå et nytt lovbrudd som kvalifiserer til forvaring. I flere avgjørelser har Høyesterett uttalt at gjentakelsesfaren må være både «kvalifisert og reell».<sup>63</sup>

#### *2.5.1.1 Konklusjon*

Vurderingstemaet for forlengelse av forvaring er om det foreligger «en nærliggende fare» for at domfelte vil begå nye forvaringskvalifiserende handlinger, jf. Rt.2012.1134 avsn. 14.

#### *2.5.2 Hvilken betydning kan plassering av forvaringsdømte ha i vurderingen av prøveløslatelse fra forvaring og forlengelse av forvaring?*

Vurderingstemaet er likt for forlengelse av forvaring og prøveløslatelse fra forvaring. I begge tilfeller skal det vurderes om det foreligger en «nærliggende fare» for gjentakelse av handlinger som kvalifiserer til forvaring.<sup>64</sup> For å undersøke hvordan plasseringen av forvaringsdømte spiller inn i farevurderingen, er det relevant å se hen til rettspraksis.

Når det gjelder prøveløslatelse er de tre rettsavgjørelsene fra 2014 relevante, der alle tre ble løslatt på prøve, to av dem med vilkår. De konkrete vurderingene i sakene kan illustrere betydningen av soningstilbudet i det enkelte fengselet. For forlengelse er det særlig en avgjørelse fra 2012 som er av interesse.

Avgjørelsene oppsummeres i det følgende samlet, ettersom vurderingstemaet er det samme for prøveløslatelse og forlengelse.

#### Rt.2014.934

Saken gjaldt spørsmålet om en av de domfelte i NOKAS ranet skulle prøveløslates. Han var idømt forvaring med en tidsramme på 16 år og minstetid på 10 år. I den konkrete vurderingen innleder førstvoterende med en gjennomgang av begrunnelsen for A sin forvaringsdom, herunder tidligere straffehistorikk og A sin personlighet og levemåte.<sup>65</sup> En

---

<sup>63</sup> Rt.2012.1134 avsn. 16

<sup>64</sup> Se HR-2014-2013-A avsn. 49 for prøveløslatelse, og Rt.2012.1134 avsn. 14 og 16 for forlengelse

<sup>65</sup> Rt.2014.934 avsn. 62

personlighetsundersøkelse som ble utført under straffesaken viste liten motivasjon til endring av livsstil.

Førstvoterende la senere til grunn at A sin situasjon og innstilling hadde blitt vesentlig forbedret i løpet av soningen. A hadde fullført videregående, og tatt universitetsksamener. Han hadde ikke brutt skolens ordensreglement og ble ansett positiv. I samme retning trakk Høyesterett frem at A hadde god støtte fra familie, og at han ikke hadde rusproblemer. Han hadde benyttet seg av tilbudet på Ila, og psykiater Randi Rosenqvist ved Ila omtalte om hans akademiske utvikling at:

*«Det synes godt dokumentert at A har endret seg i positiv retning under ti års soning, han har også rukket å bli 36 år og burde jo også fremstå som mer voksen.»<sup>66</sup>*

I motsatt retning trakk en erklæring foretatt av Rosenqvist av A sin personlige utvikling. Hun fant at A hadde en mindre tilfredsstillende personlig utvikling, og karakteriserte ham som «impulsiv regelbrytende».<sup>67</sup> Dette var forhold som talte i negativ retning i farevurderingen.

Erklæringer fra psykiater Rosenqvist viser at A fikk tett kartlegging og oppfølging av fagpersonell under soningen. Selv om erklæringen ikke var avgjørende for Høyesteretts konklusjon, er slike erklæringer sentrale momenter retten ser hen til i vurderingen av prøveløslatelse.

Det avgjørende for spørsmålet om prøveløslatelse var forhold som ble fremhevet av lagmannsretten. Dette var særlig risikofaktoren om at A hadde kontakt med familiemedlemmer til andre gjerningsmenn i Nokas-ranet. Lagmannsretten mente likevel at et vilkår om kontaktforbud mot kriminelle miljø avverget faren for gjentakelse. Høyesterett stilte seg bak lagmannsretten, og konkluderte med at det ikke lenger forelå en nærliggende gjentakelsesfare. A ble dermed prøveløslatt med vilkårene fastsatt av lagmannsretten.

Rt.2014.946

---

<sup>66</sup> Rt.2014.934 avsn. 67

<sup>67</sup> Rt.2014.934 avsn. 70

Spørsmålet var om en annen deltaker i Nokas-ranet skulle løslates på prøve fra forvaring. Han var idømt forvaring med tidsramme på 16 år og 10 år minstetid. Konkret viser førstvoterende til at A hadde deltatt i ulike undervisningsopplegg, vært lærling og gått jevnlig til psykolog. En risikovurdering konkluderte med lav til moderat risiko for at A skulle begå nye voldshandlinger. A hadde også vist en vilje til å endre holdningene til kriminalitet, som talte i hans favør. På denne bakgrunnen kom førstvoterende til at det ikke lenger forelå en nærliggende fare for at A ville begå nye forvaringskvalifiserende handlinger, og A ble prøveløslatt med vilkår.

#### Rt.2014.951

Spørsmålet var om en forvaringsdømt kunne prøveløslates etter gjennomført minstetid. A var idømt forvaring for forsøk på å ta livet av sin tidligere ektefelle. I den positive retningen viser førstvoterende til at A hadde hatt god oppførsel på Ila, arbeidet på gartneri, studert, deltatt i programmer, hatt vellykkede utganger og samtaler med psykolog. På den andre siden hadde A deltatt lite i fellesskapet, og det var vanskelig å se en klar endring i A sin væremåte og personlighet. Under tvil konkluderte førstvoterende med at det ikke forelå en nærliggende fare for gjentakelse, og A ble prøveløslatt.

#### Rt.2012.1134

Saken gjaldt spørsmål om forlengelse av forvaring. Domfelte var idømt forvaring i 8 år med minstetid på 4 år for seksuelle overgrep mot mindreårige. Da domfelte ble løslatt på prøve fremsatte påtalemyndigheten begjæring om forlengelse. Spørsmålet i saken var om det var grunnlag for forlengelse av forvaringen.

I den konkrete vurderingen av om det fremdeles forelå en «nærliggende fare» for gjentakelse, uttaler førstvoterende at domfeltes handlingsmønster viste «dypt forankrede trekk hos A». <sup>68</sup> En hendelse fra 2009 ble trukket frem, da domfelte ble pågrepet og siktet for seksuelt krenkende uttalelser overfor en person som utga seg for å være yngre enn 16 år. Siktelsen ble frafalt da fornærmede var langt over den seksuelle lavalderen. Det forhold at domfelte trodde vedkommende var under 16 år og likevel skrev krenkende uttalelser var

---

<sup>68</sup> Rt.2012.1134 avns. 21

bekymringsverdig i farevurderingen. I farevurderingen ble det også trukket frem at han var diagnostisert for pedofili.

På den andre siden ble det vist til en positiv utvikling hos domfelte. Domfelte hadde deltatt i et behandlingsprogram under Institutt for klinisk sexologi og terapi (IKST) da han sonet ved Ila forvaringsavdeling i perioden 2006 - 2008. Han fortsatte behandlingsprogrammet etter prøveløslatelsen i 2008, og frem til 2012 med noen kortere avbrudd.

Domfelte hadde også bodd i egen bolig med sønnen sin, og møtt til regelmessige samtaler ved Kriminalomsorg i frihet etter at tidsrammen for forvaringen gikk ut i 2011. Under kriminalomsorgens hjemmebesøk hos domfelte ble det heller ikke dokumentert noen bekymringer. I tillegg viste sakkyndige rapporter at det hadde skjedd «en viss modning» hos domfelte de siste fem årene.<sup>69</sup> Under tvil kom førstvoterende til at det ikke lenger var en nærliggende fare for at domfelte ville begå nye alvorlige seksualforbrytelser. Forvaringen hans ble dermed ikke forlenget.

Dommen viser også hvordan soningstilbudet kan spille inn i farevurderingen. Domfelte deltok i behandlingsprogram over flere år, og sakkyndige kartla hans utvikling underveis i soningen. Selv om førstvoterende var under tvil i konklusjonen, var disse momentene sentrale i farevurderingen. Det kan ikke utelukkes helt at konklusjonen hadde blitt en annen dersom domfelte ikke fikk like tett oppfølging og kartlegging i løpet av årene i forvaring.

#### *2.5.2.1 Oppsummering av rettspraksis*

Rettsavgjørelsene viser at sentrale momenter ved rettens vurdering av om domfelte har gjennomgått en personlig og sosial utvikling er utdanning, arbeid, terapi, programmer, behandling, fritidsaktiviteter og annet sosialt samspill.

Rapporter og erklæringer fra sakkyndige var sentrale for å belyse domfeltes utvikling siden domstidspunktet. Selv om rapporter fra sakkyndige trekkes frem av Høyesterett, er det ikke nødvendigvis avgjørende for spørsmålet om gjentakelsesfare. Det er heller ikke gitt at det

---

<sup>69</sup> Rt.2012.1134 avsn. 23

slår ut positivt for domfelte. I Rt.2014.951 kunne ikke erklæring fra sakkyndig gi grunnlag for å konstatere endring i A sin væremåte. På den andre siden viste en erklæring fra en psykolog i Rt.2014.946 at det var en lav til moderat risiko for gjentakelse.

Poenget er at sakkyndige erklæringer ofte er nødvendig for at retten skal ha et faglig grunnlag for å vurdere prøveløslatelse og forlengelse. Det er vanskelig å identifisere en personlig og sosial utvikling ut fra rent rettslige kriterier. Tett oppfølging fra profesjonelle aktører som psykologer og psykiatere er derfor viktig for forvaringsdømtes utsikter til prøveløslatelse.

Dette forutsetter at avdelingen er i stand til å sørge for hyppige risikovurderinger for å kartlegge domfeltes utvikling. Dette vil de færreste ordinære fengselsavdelinger ha kapasitet til. Det er derfor ikke gitt at domstolene har et like sterkt faglig grunnlag for å vurdere prøveløslatelse for forvaringsdømte som har sonet store deler av dommen i ordinær fengselsavdeling.

At forvaringsavdelingene er bedre utrustet med psykologer og psykiatere til å vurdere domfeltes utvikling, var også forutsetningen da forvaringsinstituttet ble innført i 1997:

*«et soningsopplegg i regi av et tverrfaglig ekspertteam best kan legge grunnlaget for domfeltes personlighetsutvikling.»<sup>70</sup>*

#### 2.5.2.2 Konklusjon

Kvaliteten på soningsinnholdet kan ha utslagsgivende betydning for farevurderingen, og dermed for om domfelte kan løslates på prøve. Domfelte som ikke får et soningstilbud som er tilrettelagt deres særlige behov risikerer å ikke oppnå den type endring som domstolene ser hen til i farevurderingen. De vil da ikke bli prøveløslatt til planlagt tidspunkt. På denne bakgrunn kan plasseringen av forvaringsdømte være avgjørende for om vedkommende kan prøveløslates ved utløpet av minstetiden.

---

<sup>70</sup> Ot.prp.nr.87 s. 79 pkt. 8.3.3 sjette avsnitt

## 2.6 Menneskerettslige utfordringer ved dagens praksis

### 2.6.1 Innledning

Forvaring er den mest inngripende straffeformen staten kan idømme et individ. I motsetning til ordinære fengselsstraffer kan forvaring forlenges ut livstid. Straffens karakter setter strenge krav til statens behandling av forvaringsdømte. Denne gruppen domfelte har ofte omfattende rehabiliteringsbehov, og staten har et særlig ansvar for å ivareta disse behovene.

Forhold som kan hindre rehabiliteringen til forvaringsdømte reiser menneskerettslige spørsmål. Grunnloven § 94 og Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen artikkel 5 og 3 setter krav til frihetsberøvelser og statens behandling av innsatte. I det følgende vil det vurderes om det kan stride mot disse grunnlagene at forvaringsdømte ikke mottar behandling som kvalifiserer til prøveløslatelse, eller at forvaringen forlenges grunnet manglende behandlingstilbud.

### 2.6.2 Kan det stride mot Grunnloven § 94 at forvaringsdømte ikke mottar behandling som kvalifiserer til prøveløslatelse?

Det følger av Grunnloven (Grl.) § 94 første ledd at:

*«Ingen må fengsles eller berøves friheten på annen måte uten i lovbestemte tilfeller og på den måte som lovene foreskriver. Frihetsberøvelsen må være nødvendig og ikke utgjøre et uforholdsmessig inngrep.»*

De materielle begrensningene for fengslinger og andre frihetsberøvelser følger av andre punktum. Den aktuelle frihetsberøvelsen må være «nødvendig» og ikke utgjøre «et uforholdsmessig inngrep.».

Den første problemstillingen som reises under bestemmelsen er om ordlyden «Frihetsberøvelsen» i andre punktum kun sikter til selve idømmelsen av forvaring etter strl.

§ 40, eller om dom på forlengelse av forvaring og nektelse av prøveløslatelse er selvstendige frihetsberøvelser som må oppfylle kravet forholdsmessighet.

*2.6.2.1 Er dom på forlengelse av forvaring og nektelse av prøveløslatelse fra forvaring frihetsberøvelser som ikke må utgjøre et «uforholdsmessig inngrep» etter Grl. § 94 første ledd andre punktum?*

En naturlig språklig forståelse tilsier at kravet til forholdsmessighet ikke kun gjelder for den opprinnelige fengslingen, men at det gjelder alle inngrep som regnes som frihetsberøvelser.

En snever tolkning av ordlyden «frihetsberøvelsen» i andre punktum kan tale i retning av at det er den opprinnelige fengslingen som dekkes av bestemmelsen. En slik tolkning ville imidlertid ikke harmonert godt med formålet bak grunnlovsendringen i 2014, som var å klargjøre i grunnlovens ordlyd at den vilkårlige frihetsberøvelsen er ulovlig.<sup>71</sup> Dersom kravet til forholdsmessighet kun gjelder for idømmelse av forvaring, og ikke forlengelse av forvaringens tidsramme, ville ikke dette samsvart godt med Menneskerettighetsutvalgets hensikt bak formuleringen «uforholdsmessig», som var:

*«I stedet for å bare benytte uttrykket «vilkårlig» vil man si noe mer om hvilke absolutte grenser lovgiver står overfor når det skal vedtas regler om frihetsberøvelse, og man vil si noe om hvilke kriterier domstolene må forstå lovgivningen på bakgrunn av.»<sup>72</sup>*

De materielle begrensningene ble tilføyet Grl. § 94 ved grunnlovsrevisjonen i 2014. Menneskerettsutvalget ønsket å tydeliggjøre Norges menneskerettslige forpliktelser i Grunnloven. Kravet til forholdsmessighet ble lagt til etter inspirasjon fra flere internasjonale konvensjoner, herunder EMK artikkel 5 og FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter artikkel 9. Formålet med innføringen av de materielle begrensningene var å hindre vilkårlige frihetsberøvelser, som også er formålet med EMK artikkel 5.<sup>73</sup>

---

<sup>71</sup> Dok.nr.16 Del IV s. 116 pkt. 22.6 femte og sjette avsnitt.

<sup>72</sup> Dok.nr.16 Del IV s. 116-117 pkt. 22.6 sjette avsnitt

<sup>73</sup> Dok.nr.16 (2011-2012) Del IV s. 116 pkt. 22.6 fjerde avsnitt

Det ville vært rettssikkerhetsmessig betenkelig dersom disse absolutte grensene ikke skal gjelde for dom på forlengelse av forvaring og prøveløslatelse. Begge avgjørelsene er svært inngripende for den enkelte domfelte, da det innebærer en forlengelse av frihetsberøvelsen. Formålet bak § 94 taler derfor med tyngde for at dom på forlengelse av forvaring og nektelse av prøveløslatelse er selvstendige frihetsberøvelser som ikke må være uforholdsmessige inngrep. Det er også viktig at kravet gjelder for slike avgjørelser, slik at domstolene kan kontrollere at de fattes i tråd med menneskerettslige standarder.

Jussbuss er ikke kjent med praksis fra Høyesterett som eksplisitt behandler forholdsmessighetskravet ved forlengelse av forvaring eller prøveløslatelse fra forvaring. En høyesterettsavgjørelse fra 2014 behandlet spørsmålet om prøveløslatelse ved utløp av minstetiden for en av de dømte etter NOKAS-ranet. Førstvoterende sine premisser kan tolkes i retning av at nektelse av prøveløslatelse er en frihetsberøvelse etter Grl. § 94 som ikke må utgjøre et «uforholdsmessig inngrep»:

*«Formålet med denne løpende farevurderingen skulle være å ha grunnlag for å vurdere prøveløslatelse. Man kan si at proporsjonalitetsprinsippet - at det skal være rimelig forhold mellom forbrytelse og straff - ivaretas gjennom adgangen til prøveløslatelse.»<sup>74</sup>*

Formuleringen «*proporsjonalitetsprinsippet - at det skal være rimelig forhold mellom forbrytelse og straff*» tolkes som en henvisning til forholdsmessighetsprinsippet i Grl. § 94 første ledd andre punktum. At proporsjonalitetsprinsippet «*ivaretas gjennom adgangen til prøveløslatelse.*» kan tolkes slik at forvaring i seg selv må oppfylle forholdsmessighetsprinsippet, og at muligheten for prøveløslatelse kan gjøre forvaringen forholdsmessig.

Det ligger i en forholdsmessighetsvurdering at det må foretas en konkret vurdering av om det er en rimelig balanse mellom mål og middel. Det må derfor vurderes konkret om adgangen til prøveløslatelse gjør forvaringen forholdsmessig.

---

<sup>74</sup> HR-2014-2013-A avsn. 30



Forvaring er en svært inngripende straffeform, da tidsrammen kan forlenges på livstid. For å hindre at dette fører til et «uforholdsmessig inngrep» har lovgiver forutsatt at det skal gjøres løpende farevurderinger av forvaringsdømte, og at de skal gis mulighet for prøveløslatelse:

*«Et problematisk element - som var sentralt i de rettspolitiske overveielserne - er at en farevurdering på domstidspunktet vil være relatert til et tidspunkt flere år frem i tid, til situasjonen når den domfelte har sonet den alternative tidsbestemte straffen. Å basere forvaringen alene på en slik engangsvurdering ville ikke være forenlig med hensynet til den forvaringsdømte. Lovgiver forutsatte derfor at usikkerheten i prognosen på domstidspunktet måtte avbøtes med en løpende farevurdering.»<sup>75</sup>*

Det finnes underrettspraksis fra lagmannsretter som er relevant å se hen til i fravær av høyesterettspraksis. Den rettskildemessige vekten til lagmannsrettsdommer er generelt begrenset. I motsetning til Høyesterett som driver rettsavklaring og rettsutvikling gjennom prinsipielle avgjørelser, løser lagmannsrettene konkrete konflikter mellom parter. Deres avgjørelser har ingen prejudikatsverdi, men praksis fra lagmannsrettene viser en felles forståelse av rettskildebildet.

I fravær av høyesterettspraksis vil det derfor ses hen til avgjørelser fra lagmannsretten. Disse inneholder uttalelser som er relevante for spørsmålet om forlengelse av forvaring og prøveløslatelse er frihetsberøvelser som ikke må utgjøre et «uforholdsmessig inngrep».

LG-2017-126284 gjaldt spørsmålet om forlengelse av tidsrammen for forvaringen og prøveløslatelse fra forvaring. En 53 år gammel kvinne var dømt for grovt ran og legemsbeskadigelse, og hadde sonet forvaring over 17 år. Kvinnens forsvarer anførte at forlengelse av forvaringen ville være uforholdsmessig i forhold til lovbruddet hun ble dømt for. Lagmannsretten uttalte at kravet til forholdsmessighet etter Grl. § 94 også gjelder for forvaring:

*«Lagmannsretten er enig i at det er et generelt krav at frihetsberøvelse ikke utgjør et uforholdsmessig inngrep, og at det også gjelder for forvaringsdømte.»*

---

<sup>75</sup> Ibid.

At kravet til forholdsmessighet også gjelder for spørsmål om forlengelse av tidsrammen og eventuelt prøveløslatelse ble lagt til grunn i LB-2021-91454:

*«Kravet gjelder i saker om forvaring, ikke minst når det oppstår spørsmål om forlengelse og eventuelt prøveløslatelse.»*

Tilsvarende forståelse legges til grunn i LB-2021-81490:

*«Dom på forlengelse av forvaring innebærer frihetsberøvelse, og lagmannsretten er enig med forsvarer i at det generelle kravet om at frihetsberøvelsen ikke må innebære et uforholdsmessig inngrep gjelder også her.»*

En nyere avgjørelse fra lagmannsretten som støtter en slik forståelse er LB-2022-143770:

*«Dom på forlengelse av forvaring innebærer frihetsberøvelse, og lagmannsretten legger til grunn at det generelle kravet om at frihetsberøvelsen ikke må innebære et uforholdsmessig inngrep gjelder også her.»*

Lagmannsrettsdommene viser en gjennomgående forståelse av at kravet til forholdsmessighet etter Grl. § 94 gjelder for dom på forlengelse av forvaring. Kun én av de nevnte dommene nevner prøveløslatelse, men det er naturlig å legge til grunn at nektelse av prøveløslatelse også er dekket av Grl. § 94, da vurderingstemaet er det samme for forlengelse og prøveløslatelse.

#### 2.6.2.1.1 Delkonklusjon

Dom på forlengelse av forvaring og prøveløslatelse er frihetsberøvelser som ikke må utgjøre et «uforholdsmessig inngrep», jf. Grl. § 94 første ledd andre punktum.

Det følger da av Grl. § 94 første ledd andre punktum at frihetsberøvelsen må være «nødvendig» og ikke utgjøre et «uforholdsmessig inngrep». Det vil hovedsakelig være kravet til forholdsmessighet som er aktuelt å drøfte i forbindelse med forlengelse av forvaring og prøveløslatelse fra forvaring. Dersom retten finner at det foreligger en nærliggende gjentakelsesfare, vil det anses «nødvendig» å forlenge forvaringen eller nekte prøveløslatelse for å ivareta samfunnsvernet.

Mer tvilsomt kan det være om forvaringen med tiden er forholdsmessig, dersom domfelte ikke blir tilbudt behandling som kvalifiserer til prøveløslatelse. Den følgende drøftelsen er derfor avgrenset til å kun behandle kravet til forholdsmessighet.

*2.6.2.2 Kan forvaring utgjøre «et uforholdsmessig inngrep» dersom innsatte ikke tilbys behandling som kvalifiserer til prøveløslatelse, jf. Grl. § 94 første ledd andre punktum.*

Ordlyden «uforholdsmessig inngrep» innebærer at det må være forholdsmessighet mellom formålene som begrunner forvaring, og virkningene av fengselsstraffen for den enkelte innsatte. Konkret vil det si at samfunnsvernet som ligger til grunn for forvaringsdommen må holdes opp mot belastningene av straffen for den enkelte.

Høyesterett har uttalt seg om forholdsmessigheten av forvaring ved spørsmål om gjeninnsettelse i forvaring. I HR-2016-1457-A var spørsmålet om en forvaringsdømt skulle gjeninnsettes i forvaring etter å ha inntatt narkotika i strid med vilkårene for prøveløslatelsen.

Selv om saken gjaldt spørsmål om gjeninnsettelse, inneholder dommen uttalelser om forvaringens forholdsmessighet som har overføringsverdi. Ved både gjeninnsettelse, forlengelse og prøveløslatelse fra forvaring må straffen ikke utgjøre et «uforholdsmessig inngrep». Førstvoterende uttaler at forvaring ikke er forholdsmessig dersom gjentakelsesfaren kan forhindres gjennom mindre inngripende tiltak:

*«Forholdsmessighetshensynet tilsier at den forvaringsdømte ikke skal sone i forvaring hvis risikoen for gjentakelse kan ivaretas med mindre inngripende midler.»<sup>76</sup>*

Dette legges også til grunn i HR-2017-969-A, hvor spørsmålet var om en kvinne som var prøveløslatt fra forvaring med vilkår skulle gjeninnsettes i forvaring. Årsaken til at gjeninnsettelse ble begjært var at kvinnen hadde brutt ett av prøveløslatelsesvilkårene ved å drikke en halv flaske vodka. Høyesterett fant at vilkårene for å gjeninnsette kvinnen var til stede, men kom etter en helhetsvurdering til at hun likevel ikke skulle gjeninnsettes.

---

<sup>76</sup> HR-2016-1457-A avsn. 22

Begrunnelsen var at myndighetene ikke hadde sørget for rusbehandling til kvinnen i tråd med prøveløslatelsesvilkårene, og at hun ved gjeninnsettelse måtte avslutte pågående behandling og arbeid. Det strenge sikkerhetsregimet kvinnen levde under ble ansett som et mindre inngripende middel som var tilstrekkelig for å ivareta samfunnsvernet:

*«Situasjonen er altså at samfunnsvernet kan ivaretas med mindre inngripende midler enn gjeninnsettelse. Gjeninnsettelse vil også medføre at rusbehandlingen som hun selv har skaffet seg etter at myndighetene sviktet, må avsluttes. Jeg kan da ikke se det annerledes enn at gjeninnsettelse vil være uforholdsmessig.»<sup>77</sup>*

Videre finnes det praksis fra lagmannsretten som gir utgangspunkter for vurderingen av om forlengelse av forvaring utgjør et «uforholdsmessig inngrep». For å besvare problemstillingen vår, er det relevant å se hen til hvilke momenter retten vektlegger i forholdsmessighetsvurderingen, herunder om manglende behandlingstilbud kan gjøre forvaringen uforholdsmessig. Lagmannsretten har blant annet uttalt følgende:

*«Slik lagmannsretten ser det betyr det likevel ikke at spørsmålet om uforholdsmessighet kan vurderes utelukkende ved å holde den straffbare handlingen opp mot den samlede lengden på frihetsberøvelsen. Det følger av straffeloven § 40 første ledd at forvaring er begrunnet med hensynet til samfunnsvernet, og kan anvendes utelukkende når fengselsstraff ikke ansees tilstrekkelig til å verne andres liv, helse eller frihet. Hensynet til samfunnsvernet må derfor nødvendigvis trekkes inn i vurderingen av om en frihetsberøvelse er uforholdsmessig. I tillegg må det ses hen til bruken av prøveløslatelse.»<sup>78</sup>*

Vurderingen av om forlengelse av forvaring er et «uforholdsmessig inngrep» er altså en sammensatt vurdering. Utgangspunktet vil være den straffbare handlingen holdt opp mot den samlede lengden på frihetsberøvelsen. Videre vil hensynet til samfunnsvernet trekkes inn, i tillegg til at bruken av prøveløslatelse er et moment av betydning. At bruk av prøveløslatelse kan bidra til å gjøre forvaringen forholdsmessig, fremgår også av den

---

<sup>77</sup> HR-2017-969-A avsn. 43

<sup>78</sup> LG-2017-126284

tidligere gjengitte høyesterettsuttalelsen om at forholdsmessighetsprinsippet «*ivaretas gjennom adgangen til prøveløslatelse.*»<sup>79</sup>

Samfunnsvernet er et sentralt hensyn når forholdsmessigheten av forvaring skal vurderes.

Om betydningen av samfunnsvernet uttaler lagmannsretten:

*«Når hensynet til samfunnsvernet skal trekkes inn, innebærer det at det skal mer til før forvaring kan ansees som uforholdsmessig. Forvaring forutsetter kvalifisert gjentakelsesfare, noe som innebærer at hensynet til samfunnsvern med styrke tilsier forvaring.»*<sup>80</sup>

Hvorvidt samfunnsvernet tilsier forvaring av domfelte beror på om vedkommende har gjennomgått en egenutvikling som beviser at det ikke lenger foreligger en nærliggende fare for gjentakelse. Farevurderingen er avgjørende både ved forlengelse og prøveløslatelse fra forvaring. Det sentrale er om domstolen finner at domfelte har endret seg på en slik måte at farevurderingen slår ut annerledes enn på domstidspunktet. For å undersøke om plassmangel på forvaringsavdelingene kan være en medvirkende faktor i disse vurderingene er det relevant å se hen til domstolens konkrete vurderinger. Også her er det kun avgjørelser fra lagmannsretten som er relevante.

LG-2017-126284 gjaldt spørsmålet om forlengelse av tidsrammen for forvaring og prøveløslatelse fra forvaring. En 53 år gammel kvinne var dømt til forvaring for grovt ran og legemsbeskadigelse. Hun hadde sonet under forvaring i over 17 år og vært prøveløslatt to ganger tidligere. Ved spørsmålet om en forlengelse ville være uforholdsmessig, la lagmannsretten vesentlig vekt på muligheten kvinnen hadde hatt for prøveløslatelse. Kvinnen hadde derimot gjentatte ganger brutt vilkårene for prøveløslatelse, og lagmannsretten mente at det på denne bakgrunn fremdeles forelå en nærliggende gjentakelsesfare.

---

<sup>79</sup> Rt.2014.934 avsn. 30

<sup>80</sup> LB-2021-81490

LB-2022-143770 gjaldt spørsmålet om tidsrammen for forvaringen skulle forlenges. Domfelte var en 22 år gammel kvinne som i 2021 ble dømt til ett år og åtte måneder forvaring for blant annet grove trusler og forsøk på kroppsskade.

I mars 2022 begjærte påtalemyndigheten forlengelse av forvaringen. Lagmannsretten konkluderte med at vilkårene for forlengelse var oppfylt, og tidsrammen ble utvidet med to år. I den konkrete forholdsmessighetsvurderingen uttaler lagmannsretten at det er relevant å se hen til hvilket tilbud kvinnen mottar på Bredtveit fengsel og forvaringsanstalt:

*«Når det gjelder A, utgjør hennes forholdsvis unge alder omstendigheter som særlig må tas i betraktning ved en vurdering av forholdsmessigheten. Det må imidlertid også sees hen til det tilbudet hun får på Bredtveit. Gitt hvor stor gjentakelsesfaren er i dette tilfellet, og skadepotensialet som vil foreligge ved en eventuell gjentakelse, kan lagmannsretten ikke se at fortsatt forvaring vil være uforholdsmessig.»*

Av de tidligere premissene i avgjørelsen fremgår det hva slags tilbud hun fikk på Bredtveit:

*«Lagmannsretten vil likevel påpeke at det er forhold som taler for at A har påbegynt en positiv utviklingsprosess. På bakgrunn av bevisførselen legger lagmannsretten til grunn at A har en egen kontaktbetjent tilknyttet avdelingen hun tilhører, at hun jevnlig følges opp av to miljøterapeuter som er ansvarlig for de forvaringsinnsatte samt at det er etablert et ressursteam som har hyppig kontakt med henne. Hun har også de siste månedene etablert en kontakt med spesialisthelsetjenesten, ved at hun har samtaler med en psykologspesialist. Slik lagmannsretten ser det, må det på bakgrunn av bevisførselen legges til grunn at A følges tett opp på Bredtveit og at hun per i dag mottar et adekvat behandlingsopplegg.»*

Lagmannsretten mente kvinnen mottok et «adekvat behandlingsopplegg» på Bredtveit, ved at hun fikk tett oppfølging og kartlegging av en rekke ressurspersoner.

I LB-2021-81490 var spørsmålet om vilkårene for forlengelse av forvaring var oppfylt. A var mindreårig på gjerningstidspunktet og ble dømt til fire års forvaring for forsøk på drap og andre forhold. Han var diagnostisert med autisme og lettere psykisk utviklingshemming, og hans forsvarer anførte at fortsatt opphold på Ila var svært inngripende for A sett hen til hans

diagnoser. Forsvareren mente også at oppholdet på Ila «har preg av oppbevaring uten muligheter for bedret fungering og endring.» I vurderingen av om forlengelse var forholdsmessig uttalte lagmannsretten at:

*«Når det gjelder A, utgjør hans unge alder og hans helsetilstand, herunder psykiske utviklingshemning, omstendigheter som særlig må tas i betraktning ved en vurdering av forholdsmessigheten. Det må imidlertid også sees hen til det tilbudet han får på Ila og til at det arbeides for å få til en statlig finansiert prøveløslatelse innen relativt kort tid.»*

I denne saken ble det også sett hen til hvilket tilbud domfelte fikk på Ila i forholdsmessighetsvurderingen. Om det konkrete tilbudet uttales det at:

*«A har deltatt i undervisning på Ila, på gruppetimer med Alternativ til vold, og han har hatt en til en-samtaler med motivator. Dette er positivt, men det er usikkerhet knyttet til hva han forstår og kan nyttiggjøre seg av tilbudene. Han har også hatt psykologtimer i regi av [DPS]. Psykologen har forklart seg om en kontakt som har utviklet seg positivt, men det var tydelig at det er behov for et langvarig arbeid før dette kan sies å få betydning for faren for gjentakelse av alvorlig voldsforbrytelser.»*

LB-2021-91454 gjaldt spørsmålet om forlengelse av forvaring og prøveløslatelse. A ble i 1998 dømt til forvaring for to drap i 1996. I 2014 ble han løslatt, før han i 2016 ble dømt til forvaring for trusler som han fremsatte kort tid etter løslatelsen. Han fikk en tidsramme på tre år uten minstetid. Lagmannsretten forlenget tidsrammen, og begjæringen om prøveløslatelse ble ikke tatt til følge. Lagmannsretten fant at det fremdeles forelå en nærliggende fare for gjentakelse.

I den konkrete forholdsmessighetsvurderingen legger lagmannsretten vekt på at A hadde fått «tilstrekkelige muligheter» til å bevise at det ikke lenger forelå en gjentakelsesfare, men at det var forhold ved A selv som var til hinder for prøveløslatelse:

*«Det er med andre ord forhold ved den forvaringsdømtes situasjon som har vært til hinder for prøveløslatelse. A hadde frem til juli 2020 hatt god progresjon i soningen. Slik lagmannsretten vurderer det, har A fått tilstrekkelige muligheter til å få gradvis mer frihet frem mot målet om prøveløslatelse, men han har foreløpig ikke lyktes i å*

*komme så langt. Det har i stor grad vært, og vil fortsatt være, opp til A å samarbeide om det som skal til for å vise at tiden er moden for prøveløslatelse.»*

I saken var det «forhold ved den forvaringsdømtes situasjon» som hindret prøveløslatelse. Med andre ord var det domfelte selv som var skyldig i at han ikke kvalifiserte til løslatelse på prøve.

Vurderingen kan stille seg annerledes der det ikke er forhold ved innsatte selv som hindrer dem fra å få «tilstrekkelige muligheter» til å vise at det ikke lenger er en gjentakelsesfare. Dette kan tenkes å være situasjoner der det er plassmangel i forvaringsavdelingene, og hvor ordinære avdelinger ikke kan gi et tilstrekkelig soningstilbud. Dette vil i så fall være forhold utenfor domfeltes kontroll, ettersom det er statens som ikke har gitt domfelte forutsetningene for utvikling. Annerledes vil saken være dersom vedkommende har mottatt et slikt tilbud, men takket nei eller motarbeidet seg behandlingen.

Den europeiske menneskerettsdomstolen har også uttalt seg om betydningen av manglende behandlingstilbud forbindelse med løslatelse fra forvaring. Domstolen tolker og utvikler konvensjonens bestemmelser gjennom rettslig bindende avgjørelser mot medlemsstatene. Praksis fra domstolen er dermed sentral ved tolkningen av EMK artikkel 5.

I avgjørelsen *Ostermüncher mot Tyskland* (2012) var spørsmålet om det forelå brudd på EMK artikkel 5 nr. 1. Klageren var idømt en forvaringsstraff for en rekke lovbrudd, og hadde gjentatte ganger blitt nektet sosial terapi på grunn hans utvisningssak og hans alder. Han anførte at det brøt med EMK artikkel 5 nr. 1 at han ble nektet terapibehandling han mente var nødvendig for å bevise overfor retten at han ikke lenger utgjorde en reell fare for samfunnet.

EMD uttaler at en avgjørelse om å ikke løslate en forvaringsdømt kan stride mot EMK artikkel 5 nr. 1, dersom personen er fratatt nødvendige midler for å bevise at vedkommende ikke lenger utgjør en fare for samfunnet:

*«The Court considers that a decision not to release a detainee as he still posed a threat to the public may be inconsistent with the objectives of the sentencing court's*



*order for preventive detention if the person concerned is placed and remanded in detention as there was a risk that he would reoffend, but is, at the same time, deprived of the necessary means, such as a suitable therapy, to demonstrate that he was no longer dangerous. In such circumstances, a detention which complied with Article 5 § 1 (a) at the outset would be transformed into a deprivation of liberty that was arbitrary and, hence, incompatible with that provision (...).”<sup>81</sup>*

I den konkrete vurderingen kom imidlertid domstolen til at domfelte ikke var fratatt muligheten til å gjennomføre nødvendig behandling for løslatelse. Domstolen uttalte at:

*«In view of the foregoing, the Court concludes that, in the circumstances of the present case, the applicant had not been deprived of the possibility successfully to complete the necessary therapy / therapies to obtain his release. It was the applicant’s conduct and attitude, and not his status as a foreign national or his age, which were decisive for the fact that he did not complete a required therapy, enabling him to show that he was no longer dangerous to the public. The decision of the domestic courts in the proceedings at issue not to release the applicant were therefore not inconsistent with the objectives of the decision of the sentencing court to order preventive detention and thus not arbitrary, for the purposes of subparagraph (a) of Article 5 § 1.”<sup>82</sup>*

Det var altså den domfeltes adferd og holdning som hindret ham fra å motta behandling som kvalifiserte til løslatelse. I likhet med praksis fra lagmannsretten, synes det som at EMD skiller mellom tilfeller der domfelte selv har skyld i manglende behandling, og der det ikke skyldes domfelte.

I situasjoner hvor domfelte er fratatt nødvendige midler til å bevise at vedkommende ikke lenger er en fare for samfunnet, og dette ikke skyldes domfelte selv, kan det ikke utelukkes fullstendig at forvaringen anses vilkårlig under EMK artikkel 5 nr. 1.

---

<sup>81</sup> Case of Ostermüncher v. Germany (2012), Application no. 36035/04 p. 74

<sup>82</sup> Case of Ostermüncher v. Germany (2012), Application no. 36035/04 p. 82

### 2.6.2.3 Konklusjon

Forvaring kan utgjøre et «uforholdsmessig inngrep» dersom domfelte ikke mottar et behandlingstilbud som kvalifiserer til prøveløslatelse, jf. GrL. § 94 første ledd andre punktum og EMK art. 5.

## 2.7 Den europeiske menneskerettskonvensjonen artikkel 3

### 2.7.1 Generelt om artikkel 3

Den europeiske menneskerettskonvensjonen (heretter EMK) er inkorporert i norsk rett og gjelder som norsk lov.<sup>83</sup> Ved motstrid med annen lovgivning får konvensjonens bestemmelser forrang.<sup>84</sup> Forbudet mot tortur og annen umenneskelig eller nedverdiggende behandling er nedfelt i artikkel 3:

*«No one shall be subjected to torture or to inhuman or degrading treatment or punishment.»*

Forbudet i artikkel 3 er absolutt. Dette følger først og fremst av ordlyden, som ikke åpner for unntak slik andre artikler i konvensjonen gjør.<sup>85</sup> EMD har i en rekke avgjørelser fremhevet forbudets absolutte karakter.<sup>86</sup> Heller ikke ved nasjonale nødsituasjoner kan det derogeres fra forbudet.<sup>87</sup> Forbudet har sin bakgrunn i den underliggende forutsetningen i konvensjonen om at alle mennesker har et iboende menneskeverd som staten skal respektere.

I avgjørelsen *Kafkaris v. Kypros* var spørsmålet om løslatelsesreglene for livstidsdømte på Kypros stred mot forbudet mot umenneskelig behandling. Ved den generelle tolkningen av forbudet uttalte domstolen at:

*«Ill-treatment must attain a minimum level of severity if it is to fall within the scope of Article 3. The assessment of this minimum depends on all the circumstances of the*

---

<sup>83</sup> Menneskerettsloven § 2

<sup>84</sup> Menneskerettsloven § 3

<sup>85</sup> Se for eksempel artikkel 8 og 9.

<sup>86</sup> *The Case of Soering v. The United Kingdom* (1989) Application no. 14038/88 p. 88

<sup>87</sup> EMK art. 15 andre ledd

*case, such as the duration of the treatment, its physical or mental effects and, in some cases, the sex, age, and state of health of the victim.*<sup>88</sup>

Handlinger må være av en viss alvorlighetsgrad for å stride mot forbudet mot umenneskelig eller nedverdiggende behandling. Hvorvidt terskelen er oppnådd beror på en helhetsvurdering av alle omstendigheter i saken. Momenter av betydning kan være fysiske og mentale konsekvenser av behandlingen, alder, varighet av behandlingen, kjønn og den øvrige helsetilstanden til offeret.

Videre må forholdene som anføres som ulovlige gå utover det uunngåelige elementet av lidelse som ligger i en legitim behandling eller straff:

*«The Court has consistently stressed that the suffering and humiliation involved must in any event go beyond that inevitable element of suffering or humiliation connected with a given form of legitimate treatment or punishment. Measures depriving a person of his liberty may often involve such an element. In accordance with Article 3 of the Convention, the State must ensure that a person is detained under conditions which are compatible with respect for his human dignity and that the manner and method of the execution of the measure do not subject him to distress or hardship exceeding the unavoidable level of suffering inherent in detention (...).»<sup>89</sup>*

### 2.7.2 Prøveløslatelse og forlengelse av forvaring i forhold til EMK artikkel 3

EMD har behandlet flere saker om løslatelse fra livstidsstraffer. Gjennom avgjørelsene har domstolen etablert en fast rettspraksis om hvilke utfordringer løslatelse fra livstidsstraff kan reise under forbudet mot umenneskelig og nedverdiggende behandling.

Det kan spørres om disse avgjørelsene har overføringsverdi til vår problemstilling hvor det er idømt forvaring, og ikke livstidsstraff. Selv om forvaring og livstid ikke er samme straffereaksjon, er det likevel store likheter som tilsier at EMDs avgjørelser kan ha overføringsverdi.

---

<sup>88</sup> Case of Kafkaris v. Cypros (2008) Application no. 21906/04 p. 95.

<sup>89</sup> The Case of Kafkaris v. Cyprus (2008) Application no. 21906/04 p. 96

For det første tilsier forvaringens karakter at avgjørelsene har overføringsverdi. Forvaring er en tidsbestemt straff, da norsk rett åpner for at forvaring kan forlenges ut livstid.

Tidsrammen for forvaringen kan forlenges med inntil 5 år av gangen,<sup>90</sup> men det finnes ingen ytre grense for antall forlengelser i norsk rett. På lik linje med livstidsstraff kan en forvaringsdømt i teorien sone resten av livet i fengsel. Dette gjør forvaring til statens mest inngripende maktmiddel.

For det andre idømmes gjerne forvaring og livstidsstraff samme målgruppe. Forvaring idømmes personer som har begått alvorlig kriminalitet som krenker en annens liv, helse eller frihet.<sup>91</sup> Livstid er en straffereaksjon som i demokratiske stater også idømmes de alvorligste forbrytelsene. Både for livstidsdømte og forvaringsdømte kan det være svært omfattende behandlingsbehov.

Rehabiliteringshensynet vil ha særlig tyngde for disse gruppene domfelte, og det fremgår av EMD sine avgjørelser at målsetningen om rehabilitering for alle innsatte har fått økt betydning i domstolens praksis:

*«The Court observes that the principle of rehabilitation, that is, the reintegration into society of a convicted person, is reflected in international norms and has not only been recognized but has over time also gained increasing importance in the Court's case-law under various provisions of the Convention.»<sup>92</sup>*

2.7.2.1 Kan mangel på behandling som kvalifiserer til prøveløslatelse innebære «umenneskelig eller nedverdiggende behandling» av forvaringsdømte, jf. EMK art. 3?

Det er særlig tre avgjørelser fra EMD som er relevante ved tolkningen av forbudet mot umenneskelig og nedverdiggende behandling i forbindelse med løslatelse fra forvaring. Disse kan kaste lys over utfordringer ved dagens praksis i lys av artikkel 3.

---

<sup>90</sup> Straffeloven § 43 første ledd fjerde punktum

<sup>91</sup> Straffeloven § 40

<sup>92</sup> The Case of Murray v. The Netherlands (2016) Application no. 10511/10 p. 102

### 2.7.2.1.1 Case of Kafkaris v. Kypros (2008)

En mann ble idømt livstidsstraff i 1989 for å ha begått tre mord. Ved utmålingen av straffen uttalte den nasjonale domstolen at begrepet «livstid» innebar resten av domfeltes liv. Da domfelte ankom fengselet, fikk han derimot beskjed om at god oppførsel kunne tilsi løslatelse i 2002. Grunnet senere lovendringer kunne ikke livstidssonere løslates grunnet god oppførsel. Spørsmålet for domstolen var om denne begrensede adgangen til løslatelse for livstidssonere var i tråd med forbudet mot umenneskelig behandling.

Domstolen uttalte at ileggelse av en livstidsstraff i seg selv ikke er forbudt eller i strid med artikkel 3 eller øvrige artikler i konvensjonen.<sup>93</sup> Samtidig fremgår det av premissene at:

*«At the same time, however, the Court has also held that the imposition of an irreducible life sentence on an adult may raise an issue under Article 3.»<sup>94</sup>*

En “irreducible life sentence” kan oversettes til en ureduserbar livstidsstraff. Overført til vår problemstilling, kan det tilsi at dersom forvaringen er ureduserbar kan det skape utfordringer under artikkel 3. Videre om hva som ligger i «irreducible» uttaler domstolen at:

*«In determining whether a life sentence in a given case can be regarded as irreducible, the Court has sought to ascertain whether a life prisoner can be said to have any prospect of release. An analysis of the Court’s case law on the subject discloses that where national law affords the possibility of review of a life sentence with a view to its commutation, remission, termination or the conditional release of the prisoner, this will be sufficient to satisfy Article 3.»<sup>95</sup>*

Det sentrale i vurderingen av om en livstidsstraff er «irreducible» er om domfelte har «any prospect of release». Oversatt kan det tilsi at domfelte må ha utsikter for løslatelse for at straffen ikke skal være ureduserbar. Videre fremgår det at livstidsstraffen må være både «de jure» og «de facto» reducible»:

---

<sup>93</sup> The Case of Kafkaris v. Cypros (2008) Application no. 21906/04 p. 97

<sup>94</sup> Ibid.

<sup>95</sup> The Case of Kafkaris v. Cypros (2008) Application no. 21906/04 p. 98

*«It is enough for the purposes of Article 3 that a life sentence is de jure and de facto reducible.»<sup>96</sup>*

Domfelte må både ha en rettslig og faktisk mulighet for løslatelse. Formuleringen «de jure» innebærer at det må rettslige muligheter for å få løslatelsesspørsmålet vurdert.

Utformingen av dette systemet ligger utenfor EMD sin kompetanse, forutsatt at systemet ikke krenker konvensjonens grunnleggende prinsipper.<sup>97</sup> Domstolen kan altså ikke bestemme hvordan systemet skal se ut.

Det er nærliggende at utformingen av reglene for løslatelse fra forvaring også ligger utenfor domstolens kompetanse, da det er opp til statene å utforme eget nasjonalt regelverk. Den rettslige muligheten ansees ikke problematisk i vår sak, da mekanismer i straffeloven skal sikre muligheten til å begjære prøveløslatelse som vurderes av tingretten.<sup>98</sup>

Det er alternativet «de facto» løslatelse som kan være problematisk for forvaringsdømte som soner i ordinær fengselsavdeling grunnet plassmangel i forvaringsavdelingene.

I Kafkaris v. Kypros fant domstolen ikke at livstidsdommer på Kypros var «irreducible with no possibility of release». Det fremsto heller klart for retten at slike straffer var både «de jure» og «de facto» reduserbare. Det ble ikke konstatert brudd på artikkel 3, siden det var både faktiske og juridiske muligheter for løslatelse.

#### 2.7.2.1.2 Case of Murray v. The Netherlands (2016)

##### **Faktum**

I 1980 ble en mann dømt til livstid i fengsel for drap på en ung jente i Nederland. Domfelte led av ulike psykiske lidelser, men ble funnet tilregnelig. Han søkte gjentatte ganger om løslatelse, uten hell. Begrunnelsen var blant annet faren for tilbakefall til kriminalitet. Under

---

<sup>96</sup> The Case of Kafkaris v. Cypros (2008) Application no. 21906/04 p. 98

<sup>97</sup> The Case of Kafkaris v. Cypros (2008) Application no. 21906/04 p. 99 og The Case of Vinter and Others v. The United Kingdom (2013) Application nos. 66069/09, 130/10 and 3896/10 p. 104

<sup>98</sup> Straffeloven § 44

artikkel 3 klagde domfelte til EMD at han var dømt til livstid uten mulighet for løslatelse, og at han ikke hadde fått tilstrekkelig helsehjelp for sine psykiske plager.

Domfelte ble diagnostisert med en dødelig sykdom i 2013. Da ble han overført fra fengsel til et sykehjem. I 2014 ble han benådet og løslatt, før han døde i november samme år. Hans søster og sønn opptrådte som klagere på hans vegne ved behandlingen i EMD.

### **Domstolens generelle prinsipper**

Domstolen uttaler at målsetningen om rehabilitering av innsatte, herunder livstidsdømte, er anerkjent i internasjonale normer, og at det over tid har fått økt betydning i domstolens praksis:

*«The Court observes that the principle of rehabilitation, that is, the reintegration into society of a convicted person, is reflected in international norms (...) and has not only been recognized but has over time also gained increasing importance in the Court's case-law under various provisions of the Convention.»<sup>99</sup>*

Selv om rehabilitering har blitt en mer fremtredende målsetning i den internasjonale strafferetten, er ikke statene direkte ansvarlige for rehabiliteringen. De er likevel forpliktet til å sikre livstidsdømte og forvaringsdømte muligheten til å rehabilitere seg selv:

*«Life prisoners are thus to be provided with an opportunity to rehabilitate themselves. As to the extent of any obligations incumbent on States in this regard, the Court considers that even though States are not responsible for achieving the rehabilitation of life prisoners (ibid.), they nevertheless have a duty to make it possible for such prisoners to rehabilitate themselves.»<sup>100</sup>*

I den forlengelse uttaler domstolen at det gjelder en plikt om midler, ikke om resultat:

*«The obligation to offer a possibility of rehabilitation is to be seen as an obligation of means, not one of result.»<sup>101</sup>*

---

<sup>99</sup> The Case of Murray v. The Netherlands (2016) Application no. 10511/10 p. 102

<sup>100</sup> The Case of Murray v. The Netherlands (2016) Application no. 10511/10 p. 104

<sup>101</sup> Ibid.

Statene er altså forpliktet til å gjøre rehabilitering *mulig* for livstidsdømte, men ikke forpliktet til at hver enkelt domfelt blir rehabilitert. Hensynet til forvaringsdømtes mulighet for rehabilitering tilsier at denne plikten også gjelder overfor dem.

Overført til vår problemstilling kan dette tilsi at myndighetene må sikre et egnet soningstilbud til forvaringsdømte som venter på plass i forvaringsavdeling. Staten er forpliktet til å sikre en reell mulighet til rehabilitering, og dette må gjelde uavhengig av om forvaringsdømte soner i forvaringsavdeling eller ordinær avdeling. I plikten til å tilrettelegge for rehabilitering, kan det være naturlig å innfortolke at staten må sørge for at ingen praktiske hinder står i veien for en reell mulighet til rehabilitering.

### **Uttalelser om helsehjelp til psykisk syke innsatte**

EMD har uttalt at artikkel 3 krever at statene sikrer at helsen og velferden til innsatte er tilstrekkelig sikret gjennom blant annet egnet medisinsk bistand. Manglende helsehjelp til innsatte kan utfordre statens forpliktelse under artikkelen, og forpliktelsen tilsi at staten har en plikt til å overføre innsatte til spesielle fasiliteter for å motta tilstrekkelig behandling:

*«A lack of appropriate medical care for persons in custody is therefore capable of engaging a State's responsibility under Article 3 (...). Obligations under Article 3 may go so far as to impose an obligation on the State to transfer prisoners (including mentally ill ones) to special facilities in order to receive adequate treatment (...).»<sup>102</sup>*

Dette har en side til prinsippet om effektive rettigheter som er etablert i domstolens praksis.<sup>103</sup> Konvensjonen skal sikre rettigheter som er praktiske og effektive, ikke teoretiske og illusoriske. I ytterste grad kan artikkel 3 tolkes i retning av en plikt for staten til å sikre ledige plasser i særlige avdelinger, slik som forvaringsavdelinger, slik at forvaringsdømte mottar nødvendig helsehjelp. Dette kan og vil typisk være hjelp fra psykologer og psykiatere gjennom behandlingsopplegg.

---

<sup>102</sup> The Case of Murray v. The Netherlands (2016) Application no. 10511/10 p. 105

<sup>103</sup> The Case of Murray v. The Netherlands (2016) Application no. 10511/10 p. 104



EMD uttaler videre at selv om livstidsdømte blir funnet tilregnelig, kan de fremdeles ha psykiske helseproblemer.<sup>104</sup> Dette kan for eksempel være personlighetsforstyrrelser som har medvirket til kriminaliteten, og dermed er egnet til påvirke risikoen for tilbakefall. Om statens forpliktelse overfor disse individene uttaler domstolen at:

*«For at State to comply with its obligations under Article 3 of the Convention in respect of life prisoners belonging to this category, the Court considers that it is firstly required that an assessment be made of those prisoners' needs as regards treatment with a view to facilitating their rehabilitation and reducing the risk of their reoffending.»<sup>105</sup>*

Fengslene må gjennomføre en vurdering av innsattes behandlingsmessige behov, med sikte på å legge til rette for deres rehabilitering. Videre om denne kartleggingen uttaler domstolen at:

*«Where the assessment leads to the conclusion that a particular treatment or therapy may indeed help the life prisoner to rehabilitate himself or herself, he or she is to be enabled to receive that treatment to the extent possible within the constraints of the prison context (...). This is of particular importance where treatment in effect constitutes a precondition for the life prisoner's possible future eligibility for release and is thus a crucial aspect of de facto reducibility of the life sentence.»<sup>106</sup>*

Livstidsdømte skal innenfor fengselets rammer motta den behandling som kan være viktig for rehabiliteringen. Dette er avgjørende for deres «de facto» mulighet for løslatelse. Det er særlig viktig at innsatte tilbys et egnet behandlingsprogram der behandling utgjør en forutsetning for innsattes fremtidige mulighet for løslatelse. Dette gjelder også for forvaringsdømte.

Ved spørsmål om prøveløslatelse av forvaringsdømte vil retten se hen til om domfelte har gjennomgått en personlig og sosial utvikling som tilsier en annen vurdering av

---

<sup>104</sup> The Case of Murray v. The Netherlands (2016) Application no. 10511/10 p. 107

<sup>105</sup> The Case of Murray v. The Netherlands (2016) Application no. 10511/10 p. 108

<sup>106</sup> Ibid.

gjentakelsesfaren.<sup>107</sup> Slik vi har sett tidligere vil behandlingsprogram være et sentralt moment som retten vektlegger i vurderingen av prøveløslatelse og forlengelse av forvaringen. Fraværet av nødvendige behandlingsprogram kan utfordre «de facto» muligheten for løslatelse.

På bakgrunn av dette konkluderer EMD med at en stat har oppfylt sine forpliktelser under artikkel 3 når livstidsdømte gis et soningstilbud som skal sørge for en realistisk mulighet til rehabilitering:

*«Consequently, a State will have complied with its obligations under Article 3 when it has provided for conditions of detention and facilities, measures or treatments capable of enabling a life prisoner to rehabilitate himself or herself, even when that prisoner has not succeeded in making sufficient progress to allow the conclusion that the danger he or she poses to society has been alleviated to such an extent that he or she has become eligible for release (...). In conclusion, life prisoners should thus be detained under such conditions, and be provided with such treatment, that they are given a realistic opportunity to rehabilitate themselves in order to have a hope of release. A failure to provide a life prisoner with such opportunity may accordingly render the life sentence de facto irreducible.»<sup>108</sup>*

I den konkrete vurderingen hadde ikke domfelte gjennomført noen psykiatriske behandlinger med sikte på personlig utvikling. Domfelte hadde sittet i fengsel i 33 år, og da domstolen i første omgang behandlet saken fant den en høy risiko for tilbakefall. Saken skiller seg dermed i stor grad fra det som er vanlig i Norge, da de færreste sitter på forvaring over en så lang periode.

Fortsatt fengsling ble ansett nødvendig for å ivareta samfunnsvernet. Domstolen uttalte at myndighetene i saken var klar over at behandling var anbefalt for å redusere risiko for tilbakefall, og at myndighetene visste at domfelte aldri fikk tilbud om slik behandling. Dette resulterte i at domfelte stod i en situasjon hvor han ikke hadde en «de facto» mulighet for løslatelse:

---

<sup>107</sup> Rt.2014.934 avsnitt 52

<sup>108</sup> The Case of Murray v. The Netherlands (2016) Application no. 10511/10 p. 111-112

*«The applicant therefore found himself in a situation where he was not deemed eligible for parole or release owing to the risk of reoffending, whereas the persistence of that risk was linked to the fact that no assessment or treatment needs and possibilities had been conducted and no identified forms of treatment with a view to rehabilitation had been provided. Consequently, treatment constituted, in practice, a precondition for the applicant to have the possibility of progressing towards rehabilitation, reducing the risk of his reoffending. An issue of the de facto reducibility of his life sentence was, accordingly, at stake.»<sup>109</sup>*

På denne bakgrunn fant domstolen at mangelen på undersøkelse og behandling gjorde det umulig for domfelte å vise til en tilfredsstillende utvikling, slik at fortsatt fengsling ikke lenger kunne legitimeres. Anklagerens livstidsdom ble derfor funnet å ikke være «de facto» reduserbar. Domstolen konkluderte med at det forelå brudd på artikkel 3.

### **Anvendelse av de ovennevnte prinsippene i vår sak**

Spørsmålet om «de facto» reduserbarhet av forvaringsdommen kommer mest på spissen ved kortere minstetider. Jo kortere minstetiden er, desto mer tidskritisk er det at domfelte tilbys egnet behandling. Det er derfor grunn til å skille mellom domfelte med minstetider av kortere og lengre varighet.

I det følgende skilles det mellom kortere minstetider på 3-4 år, og lengre minstetider på 8-10 år. Begrunnelsen for dette skillet er delvis fordi det reflekterer minstetidene til noen av Jussbuss sine klienter. Samtidig er skillet delvis tilfeldig, for å vise at «de facto reduserbarhet» kan variere ut fra lengden på forvaringen.

### *Forvaringsdømte med minstetid av kortere varighet (3-4 år)*

For forvaringsdømte med minstetid på 3-4 år er det mer tidskritisk å påbegynne behandlingsprogram i forvaringsavdelingene, siden de har relativt kort tid til mulig løslatelse. Dette er også bakgrunnen for inntakssystemene som praktiseres av Ila og Trondheim.

---

<sup>109</sup> The Case of Murray v. The Netherlands (2016) Application no. 10511/10 p. 123

Selv om innsatte med kortest tid til minstetid skal prioriteres overført til forvaringsavdelingene, har Jussbuss hørt om forvaringsdømte som soner nesten hele minstetiden i ordinær avdeling før de overføres. I én sak har innsatte sonet to og et halvt av tre år i ordinær avdeling. Hvorvidt innsatte får noen behandlingsmessig effekt av de siste 6 månedene av minstetiden i forvaringsavdelingen, kan være tvilsomt.

De lange soningsoppholdene på ordinær avdeling reiser spørsmålet om disse forvaringsdømte får den rehabiliteringen de har krav på, og om de har en «de facto» mulighet for løslatelse ved utløpet av minstetiden.

For at denne gruppen forvaringsdømte skal ha en faktisk mulighet for løslatelse, er de avhengig av et soningstilbud i ordinær avdeling som har behandlingsmessig effekt på deres personlige utvikling. Ut fra EMDs praksis kan det spørres om det gjelder en plikt under artikkel 3 for myndighetene til å sikre at forvaringsdømte mottar et egnet soningstilbud i ordinær avdeling mens de venter på plass i forvaringsavdeling:

*«Consequently, a State will have complied with its obligations under Article 3 when it has provided for conditions of detention and facilities, measures or treatments capable of enabling a life prisoner to rehabilitate himself or herself, (...).»<sup>110</sup>*

Staten skal altså sørge for fengselsforhold, fasiliteter, tiltak og behandlinger som gjør forvaringsdømte i stand til å rehabilitere seg selv. At fasilitetene skal være «capable of enabling a life prisoner to rehabilitate himself or herself, (...)» innebærer at anstalten hvor innsatte soner må være egnet til å tilrettelegge for at vedkommende kan rehabilitere seg selv.

På den ene siden kan det hevdes at plikten er oppfylt så lenge myndighetene har opprettet egne forvaringsavdelinger, som skal sørge for at forvaringen får et annet innhold enn ordinær straff. Derimot er det vanskelig å se at etableringen i seg selv er tilstrekkelig til å oppfylle plikten, når avdelingene ikke har plass til alle forvaringsdømte. Jussbuss har ikke oversikt over hvor mange av disse som har minstetider av kortere varighet. Likevel viser

---

<sup>110</sup> The Case of Murray v. The Netherlands (2016) Application no. 10511/10 p. 111-112

eksempelet om den domfelte som har sonet to og et halvt av tre år i ordinær avdeling, at opprettelsen av forvaringsavdelingene ikke er tilstrekkelig til å sikre alle forvaringsdømte forutsetningene for rehabilitering.

Dersom denne gruppen forvaringsdømte soner flere år av minstetiden i ordinær avdeling uten et egnet soningstilbud, kan det tenkes at de ikke har noen «de facto» mulighet for løslatelse ved utløpet av minstetiden.

#### *Forvaringsdømte med lenger minstetid (8-10 år)*

Det er også uheldige konsekvenser av dagens inntakssystem for forvaringsdømte med lengre minstetid. Inntakssystemene kan resultere i at domfelte med lengre minstetid konstant blir nedprioritert, parallelt med at domstolen idømmer flere forvaringsdommer med kortere minstetid. Dette kan føre til at de ikke overføres til forvaringsavdeling før store deler av minstetiden er ferdig sonet.

En av Jussbuss sine klienter har sonet 5 år av en minstetid på 9 år i ordinær avdeling. Dette er betydelig lang tid utenfor forvaringsavdeling, særlig sett hen til utgangspunktet om direkte innsettelse i forvaringsavdeling ved soningsstart.<sup>111</sup> Saken illustrerer hvordan domfelte med lengre minstetider kan bli værende i køer i prioriteringssystemene i lang tid.

For forvaringsdømte med åtte til ti års lang minstetid kan det argumenteres for en strengere plikt for myndighetene til å tilrettelegge for muligheten til rehabilitering i ordinær avdeling. Dersom disse individene skal sone flere år i ordinær avdeling, er de avhengig av et egnet soningstilbud for å ha reelle utsikter til løslatelse.

De fleste forvaringsdømte som soner flere år i ordinær avdeling vil få noe soningstilbud der, og det er grunn til å tro at de færreste står uten tilbud i flere år. Det er derimot ikke gitt at kvaliteten på tilbudet er tilstrekkelig for å gi domfelte muligheten til å rehabiliterer seg selv. Det er heller ikke gitt at tilbudet på forvaringsavdelingene vil fungere for alle, men avdelingene presumeres i det minste å være bedre tilrettelagt for denne gruppen innsatte.

---

<sup>111</sup> Forskrift om særreaksjonen forvaring § 6 første ledd første punktum

### *2.7.2.2 Oppsummering og konklusjon*

Praksis fra EMD viser at det gjelder visse krav til livsstidsstraffer under forbudet mot tortur eller umenneskelig eller nedverdiggende behandling etter EMK art. 3. Store likhetstrekk mellom forvaring og livstidsstraff tilsier at prinsipper om løslatelse fra livstid utviklet gjennom EMDs praksis er relevant for løslatelsen av forvaringsdømte.

Idømmelse av forvaring er ikke i seg selv uforenlig med artikkel 3. Det kan derimot krenke forbudet dersom straffen ikke er «de jure» og «de facto» reduserbar. Dette innebærer at forvaringsdømte må sikres rettslige og faktiske muligheter for løslatelse. Det er alternativet «de facto» løslatelse som kan være problematisk for forvaringsdømte som soner i ordinær fengselsavdeling grunnet plassmangel i forvaringsavdelingene.

I «de facto» løslatelse ligger at forvaringsdømte må ha en faktisk mulighet for løslatelse. Staten er ikke direkte ansvarlige for at forvaringsdømte blir rehabilitert, men er forpliktet til å sikre at de har midlene og ressursene til å rehabilitere dem selv. Det er en plikt om midler, ikke om mål. Dette kan bety at staten er forpliktet til å sikre forvaringsdømte et egnet soningstilbud i ordinær avdeling mens de venter på plass i forvaringsavdeling. Det kan argumenteres for at denne plikten bør være strengere jo lenger forvaringsdømte sitter på ordinær avdeling. Målsetningen om rehabilitering for alle innsatte har blitt mer anerkjent og fremhevet i domstolens praksis.

For psykisk syke forvaringsdømte skal fengselet så langt som mulig tilby forvaringsdømte behandling som etter en kartlegging kan hjelpe med rehabilitering. Dette er særlig viktig der behandlingen utgjør en forutsetning for den fremtidige muligheten for løslatelse. Dette er tilfellet for forvaringsdømte. Fravær av behandling som utgjør en forutsetning for løslatelse kan tilsa at det ikke foreligger en «de facto» reduserbarhet av forvaringsdommen. Det kan dermed ikke utelukkes fullstendig at forvaringen kan utgjøre et brudd på artikkel 3.

Konklusjonen er at det ikke kan utelukkes at forvaringen kan være i strid med artikkel 3. Artikkel 3 oppstiller en svært høy terskel for brudd, og det skal mye til før en forvaringsdom utgjør umenneskelig eller nedverdiggende behandling.

Jussbuss sin oppfatning er at det kan tenkes brudd på artikkel 3 i de mest ekstreme og grove tilfellene. Da kan det tenkes at forvaringen ikke er «de facto» reduserbar, fordi staten ikke sørger for at forvaringsdømte har en realistisk mulighet til å rehabilitere seg selv.

## **2.8 Avsluttende bemerkninger**

Situasjonen mange forvaringsdømte står overfor i dag synes å være et resultat av politiske og økonomiske prioriteringer. Hvorvidt det er plassmangel vil delvis bero på bevilgningene til kriminalomsorgen og hvor mange forvaringsplasser som etableres. Selv om dette kan forklare hvorfor situasjonen i dag har oppstått, kan ikke manglende kapasitet over flere år hindre forvaringsdømte fra å få den behandlingen de har krav på og som har vært forutsetningen med forvaringsinstituttet.

Enkelte av Jussbuss sine klienter har også fortalt at tilbudet på forvaringsavdelingene er utilstrekkelig, og at det bærer mer karakter av oppbevaring enn rehabilitering. Hvorvidt forvaringsavdelingene fungerer etter sin hensikt, er et vanskelig spørsmål å besvare. Situasjonen i dag tyder likevel på at det er flere utfordringer ved instituttet som forhindrer forvaringsdømte fra å få den behandlingen de har krav på.

### 3.0 RETTSKILDER

#### Lov og forskrift

- LOV-1814-05-17 Kongeriket Norges Grunnlov
- LOV-1902-05-22-10 Alminderlig borgerlig Straffelov
- LOV-2005-05-20-28 Lov om straff
- LOV-1958-12-12-7 Lov om fengselsvesenet
- LOV-2001-05-18-21 Lov om gjennomføring av straff mv. (straffegjennomføringsloven)
- LOV-2001-06-15-64 Lov om endringer i straffeloven og i enkelte andre lover (endring og ikraftsetting av strafferettslige utilregnelighetsregler og særreaksjoner samt endringer i straffeloven §§ 238 og 239).
- LOV-1999-05-21-30 Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven)
- FOR-2002-02-22-183 Forskrift om straffegjennomføring
- FOR-2004-03-05-481 Forskrift om særreaksjonen forvaring

#### Forarbeider

- NOU 1974:17
- Ot.prp.nr.5 (2000-2001)
- Ot.prp.nr.87 (1993-1994)
- Ot.prp.nr.90 (2003-2004)
- Ot.prp.nr.46 (2000-2001)
- Dok.nr.16 (2011-2012)
- Innst.O.nr.60 (2000-2001)
- Innst.O.nr.34 (1996-1997)

#### Rettsavgjørelser

- Rt.2012.1134
- Rt.2014.1281



Rt.2014.934

Rt.2014.946

Rt.2014.951

HR-2016-1457-A

HR-2017-969-A

HR-2020-1967-A

LG-2017-126284

LB-2021-81490

LB-2021-91454

LB-2022-143770

Internasjonal rettspraksis

### **Den europeiske menneskerettsdomstolen**

The Case of Vinter and Others v. The United Kingdom (2013) Application nos. 66069/09, 130/10 and 3896/10

The Case of Murray v. The Netherlands (2016) Application no. 10511/10

The Case of Kafkaris v. Cypros (2008) Application no. 21906/04

The Case of Ostermüncher v. Germany (2012) Application no. 36035/04

The Case of Soering v. The United Kingdom (1989) Application no. 14038/88

Juridisk litteratur

Andenæs (2016) «Alminnelig strafferett» 6. utg. ved Georg F. Rieber-Mohn og Knut E. Sæther

Andre kilder

Sivilombudets besøksrapport Trondheim fengsel (2015)

St.prp.nr.1 (2000-2001) Statsbudsjett medregnet folketrygden

Rosenqvist og Sandal «*Er forvaringsordningen tilpasset dagens forvaringsdømte?*» (2015)

Spørsmål fra Justiskomiteen vedrørende Ot.prp.nr.5 (2000-2001) om lov om gjennomføring av straff